ANALELE A. R.—TOM. XXXII.—MEM. SECŢ. ISTORICE. No. 1.

ACADEMIA ROMÂNĂ

ŞTIRI DESPRE VEACUL AL XVIII-LEA IN ŢERILE NOASTRE

DUPĂ CORESPONDEŢE DIPLOMATICE STRĂINE

I. 1700—1750

DE

N. IORGA
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXII.
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE

BUCUREŞTI
Institutul de Arte Grafice «CAROL GÖBL» S-sor Ioan St. Rasidescu
16, STRADA DOAMNEI, 16
1909. 24.928

Preţul 50 bani.

Analele Societăţii Academice Române. — Seria I:
Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II: L. B

Tom. I—X. — Desbaterile şi memoriile Academiei în 1879—1888.
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888 . . . . 2.—
Tom. XI. — Desbaterile Academiei în 1888—9 . . . . 3.—
» *XI.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 2.—
» *XII.* — Desbaterile Academiei în 1889—90 . . . . 3.—
» *XII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 12.—
» *XIII.* — Desbaterile Academiei în 1890—91 . . . . 4.50
» *XIV.* — Desbaterile Academiei în 1891—2 2,50
» *XV.* — Desbaterile Academiei în 1892—3 . . . . 4,—
» *XV.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 8.—
» *XVI.* — Desbaterile Academiei în 1893—4 4,50
» *XVI.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* 3,50
» *XVII.* — Desbaterile Academiei în 1894—5 . . . . 7.—
» *XVII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 2.—
» *XVIII.* — Desbaterile Academiei în 1895—6 . . . . 5.—
» *XVIII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* 1,50
» *XIX.* — Desbaterile Academiei în 1896—7 4,50
» *XIX.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 3.—
» *XX.* — Desbaterile Academiei în 1897—8 4,50
» *XX.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 5.—
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898 . . . . 2.—
Tom. XXI. — Desbaterile Academiei în 1898—9 . . . . 5.—
» *XXI.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 6.—
Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria Românilor. (Al doilea memoriu), de *N. Iorga* . . . . 1.—
Socotelile Braşovului şi scrisori româneşti către Sfat în secolul XVII, de *N. Iorga* 1,60
Socotelile Sibiiului, de *N. Iorga* . . . . —,30
Cronicele muntene. Intâiul memoriu. Cronicele din secolul XVII, de *N. Iorga* 1,60
Expunere pe scurt a principiilor fundamentale ale istoriei, de *A. D. Xenopol* . . . . —,15
Edilitatea sub domnia lui Caragea, de *V. A. Urechiă* 1,60
» *XXII.* — Desbaterile Academiei în 1899—1900 . . . . 6.—
» *XXII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 3.—
Românii şi Maghiarii înaintea istoriei, de *A. D. Xenopol* . . . . —,25
Portretul lui Miron Costin, de *S. Fl. Marian* . . . . —,50
Portul barbei şi părului la Romani, de *Ion Kalinderu* . . . . . —,50
Zece Maiu. — Cuvântare de *D. A. Sturdza* . . . . —,60
Din domnia lui Ioan Caragea, 1812—1818, de *V. A. Urechiă* . . 1,60
» *XXIII.* — Desbaterile Academiei în 1900—1901 . . . . 5.—
» *XXIII.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 4.—
Atanasie Comnen Ipsilant, de *C. Erbiceanu* . . . . —,20
Societatea sub I. G. Caragea, de *V. A. Urechiă* 1,60
Ioan Circa de Gambutz, ca episcop al Marmaţiei Dositeiu Circa, 1660—1730, de *Ioan Puşcariu* . . . . —,20
Din domnia lui Alexandru Calimah, de *V. A. Urechiă* 1,60
Portul perucilor şi bărbierii la Romani, de *Ion Kalinderu* . . . . —,20
Originea câmpulungeană a lui Gavril, Mitropolitul Kievului, de *T. V. Stefanelli* . . . . —,20
» *XXIV.* — Desbaterile Academiei în 1901—2 . . . . 6.—
» *XXIV.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 3.—
Două acte oficiale necunoscute de pe timpul Impăratului Bizanţin Isaac II Angel, privitoare la Românii din Peninsula Balcanică spre finele secolului XII, de *C. Erbiceanu* . . . . —,40
Teoria probei (în ştiinţa modernă), de *Petre Popescu* . . . . . —,50
Priviri istorice şi literare asupra epocei fanariotice, de *C. Erbiceanu* . . . . —,40
Din luptele pentru neam: Răsturnarea lui Vasile Lupu. Studiu istoric, de *I. Tanoviceanu* . . . . —,30
«China supusă», manuscript grecesc cu acest titlu. Descriere şi extracte, de *C. Erbiceanu* . . . . —,20
Luteranismul, calvinismul şi întroducerea limbii române în bisericile din Ardeal, de *Dr. At. M. Marienescu* . . . . —,30
Originea Voevodatului la Români, de *Ioan Bogdan* . . . . —,20
România sub raportul moral, de *I. Tanoviceanu* . . . . —,80
» *XXV.* — Desbaterile Academiei în 1902—3 5,50
» *XXVI.* — Desbaterile Academiei în 1902—4 . . . . 5.—
» *XXVI.* — *Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 5.—
Regele Carol I şi Instrucţiunea publică. Cuvântare de Zece Maiu 1903, de *D. A. Sturdza* . . . . —,20

ȘTIRI DESPRE VEACUL AL XVIII-LEA
IN ȚERILE NOASTRE
DUPĂ CORESPONDENȚE DIPLOMATICE STRĂINE
I. 1700—1750

de

N. IORGA.

Membru Corespondent al Academiei Române.

Ședința dela 29 Maiu 1909.

In *Acte și fragmente*, în *Studii și documente*, în publicațiile consacrate familiilor Callimachi și Știrbei, precum și întâmplător în alte locuri, am dat extrase din corespondențele ambasadorilor pe cari îi țineau la Constantinopol și aiurea deosebitele Puteri europene. Mi-a mai rămas totuș un mare număr de știri, privitoare la veacul al XVIII-lea, cari pornesc dela trimișii Saxoniei și Olandei. Aceste știri își află locul în memoriul de față.

In loc de a le întovărășì de note, am crezut că fac mai bine precedând fiecare informație de câtevà rânduri în text sau chiar de o expunere mai întinsă, menită să-i arăte noutatea sau folosul. In acest chip ceeace ar fi fost altfel o culegere de documente se preface într'un șir de mici disertații, care își pot aflà mai lesne cetitorii.

N'am deosebit, pentru acelaș motiv, corespondențele după fondul din care ele fac parte, ci tot acest material necunoscut se înfățișează într'o singură desfășurare cronologică.

I.

Prin anii 1710—1, Rybinski fu însărcinat cu o misiune la Poartă, din partea Poloniei. In instrucțiile sale, ce se păstrează în corespondența saxonă — coroana Poloniei fiind unită pe atunci cu Electoratul de Saxonia—se mai cuprinde odată vechea plângere a pretinșilor co-suzerani Polonii împotriva schimbărilor dese ale Domnilor noștri.

«Instruction pour le sieur Rybinski, envoyé à la Porte Ottomane [1710—1].

....3° Qu'elle [la Porte] faisoit des innovations prejudiciables à la Republique, en deposant et changeant continuellement les Palatins de Wallachie et de Moldavie [în altă versiune: «que, contre les dispositions des mêmes traités, la Porte faisoit, etc.»].»

Pretențiile de suzeranitate ale Poloniei erau socotite de altminterea ca înlăturate prin pacea dela Hotin, din 1621 (1).

II.

Pacea dela Carlowitz din 1699 n'aduse o împăcare trainică a dușmăniei dintre Poartă și Polonia. Pe de o parte, se cereà de către Poloni artileria ce se aflase în cetatea Camenițéi, pe care ei o căpătaseră îndărăt; în al doilea rând, se dorià înlăturarea Tatarilor din ținuturile de deasupra Bugeacului, unde ei se încuibaseră pe vremea răsboiului (2); a treia cerere țintià la despăgubirea efectivă a Polonilor cari suferiseră pe urma turburărilor; și în sfârșit erà vorba de a se asigurà starea Bisericii catolice în Moldova.

Incă din Martie 1700, cum se vede din raportul olandez următor (2 Martie), din Constantinopol (3), se ajunsese la o împăcare între Han și ostașii săi sălbateci, ceeace însemnà că aceștia se vor întoarce îndărăt în vechile lor sălașuri :

(1) Ziarul de ambasadă al lui Kinsky (Viena. Bibl. Arhivelor Imperiale, ms. Böhm 750, fo. 26) : «Pace cum Turcis ad Chocinum facta anno 1621 rex Poloniae iuri suo quod ante habebat ut nonnisi et ipsius et Turcae beneplacito Palatinus Walachiae constitueretur, renunciavit, et abhinc omnimodi iuris turcici facta est Walachia, hoc referente episcopo cracoviensi».

(2) *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 242.

(3) Toate aceste rapoarte sunt cuprinse în Arhivele Generale ale Olandei, în Haga ; deosebitele registre de corespondență n'au altă cotă (signatură) decât a anilor la cari se referă.

«Men heeft int seker berigt bekomen dat de questie tusschen den Tartar-Ghan ende de Tartars van den Buziack genesen in de mume (?) bygelegt syn, ende dat een gedeelte van de laeste in de maend May naert komende staen te verhuysen. (1)».

Deci se răspunse, în Iulie, după dorinţa ambasadorului, afară de pretenţia cu privire la tunuri, cari nu puteau să fie date în mâna noilor stăpâni ai Cameniţei (raport olandez din 24 Iulie):

«Den extraordinarissen ambassadeur van Polen heeft sedert het afgaen van myn gedienstighete jongste schryvens van den 16 Junii nieuwe instantien gedaen tot het becomen van't canon dat de Turken uyt Caminiec hebben weghgevoert, ende daerenboven hevigh gelaecht dat het tractaet in Carlowitz gesloten niet ter executie geleyt wierde, ten regarde van de Tartars, die van de frontieren van Podolien en Moldavien afgevoert moeten werden, mitsgaders dat hem ten regarde van d'onderdanen van syn Republica (die door den laesten inval van deselve Tartars in slaverny (*sic*) weghgevoert syn) geen justitie en veel min restitutie gedaen wierde. Daerby Syn Exellentie versocht heefte de frye exercitie van de roomsche religie in Moldavien. Op alle welcke poincten opgem: Heer Amb-r tot anwoort toegevoecht is, dat het articul ten regarde van de Tartars gestipuleert exactelyk ter executie geleyt, gevolgelyk die natie van de frontieren afgevoert, ende ten opsichte van de slaven sodaniege ordres gestelt sullen werden, dat alle sodaniege personen, waer deselve gevonden werden, sonder losgelt gerestitueert en weder gegeven werden. Maer wat de restitutie van't voors: canon belanght, dat een saecke is, die directelyk tegens de fondementeele wetten van het ottomannische Ryk stryt, gevolgelyks niet toegestaen can worden, maer wel de permissie tot d'exercitie van de roomsche religie in Moldavie, daertoe de Port belooft heeft de gerequireerde ordres te stellen... (2)»

(1) «S'a căpătat ştire sigură că afacerea dintre Hanul Tatarilor şi Tatarii din Bugeac s'a potolit şi că o parte din cei din urmă în luna Maiu stau gata să se strămute.»

(2) «Ambasadorul polon extraordinar, dela plecarea prea supusei mele scrisori din urmă, dela 16 Iunie, a stăruit din nou ca să capete tunurile pe cari Turcii le-au luat cu ei din Cameniţa şi, pe lângă aceasta, s'a plâns cu putere că tratatul încheiat la Carlowitz nu e adus la îndeplinire în ce priveşte pe Tatari, cari trebuiau strămutaţi dela hotarele Podoliei şi Moldovei; pe lângă aceea că, în ce priveşte supuşii Republicei pe care o reprezentă, cari au fost duşi în robie la cea din urmă năvălire a aceloraşi Tatari, nu s'a făcut nici o dreptate, şi încă mai puţin o restituţie. Apoi Excelenţa Sa a cerut liberul exerciţiu al religiei romane în Moldova. La cari puncte toate d-lui ambasador mai sus pomenit i s'a răspuns că articolul privitor la Tatari a fost adus întocmai la îndeplinire, şi deci acest neam a fost îndepărtat dela hotare şi că, despre robi, s'au dat astfel de porunci, încât toţi acei oameni, oriunde ar fi găsiţi, vor fi daţi înapoi. Dar, în ce pri-

Pentru ca să aducă la îndeplinire făgăduelile făcute Polonilor cu privire la Tatarii strămutați, Hanul plecă asupra lor și izbutì să-i înlăture cu sila:

«Acht dagen geleden, quam hier tydinge dat den Tartar-Ghan met een groot getal Tartars in Bisarabien off den Buziack gevallen, de rebellen geslagen had ende d'oude invoonders van die provintie de nieuwe eeden van getrouwigheyt afgenomen soude hebben; dat veel genougen aen dit Hoff heeft gegeven, gelyk meede ook de neerlage van de Moscwiters in Lyfland» (8 Mart) (1).

Insă abià începù vara, și iarăș Tatarii neastâmpărați ai Bugeacului se ridicară gata de luptă:

«Tusschen den Tartar-Ghan ende de Tartars van Bisarabia syn wederom nieuwe onlusten gevesen, die andermael tot extremiteyten stonde uyt te bersten; maer wert gehoopt dat door een particuliere besendinge vant Hoff ende de voorsichtigheyt van den Vesier nogh bemiddelt ende ter neder gelegt sullen werden» (8 Iunie) (2).

Insă un raport din 18 Iulie 1701 pomenește noua răscoală a Tatarilor, nemulțumiți cu vechile lor așezări înguste. Ei își aleg de căpetenie pe fratele Hanului. Dar peste puțin lucrurile se potolesc fără nici o vărsare de sânge. Și Hammer, în a sa *Geschichte der Krim*, pp. 175—6, povestise această răscoală a lui Gazì-Ghirai, care prădase rău în Ucraina.

«In den Buziak off Bissarabien had den broeder van den Tartar-Ghan een nieuwe rebeley geformeert, die door de goede orders van't Hoff als een vuur van stroo met summissien van de hoofden in de geboorte geblust is geworden» (3).

---

vește tunurile de cari s'a pomenit, aceasta e o afacere care se înpotrivește legilor fundamentale ale Impărăției și deci nu se poate admite, se poate însă da voie de liber exercițiu al religiei romane, și pentru aceasta Poarta a făgăduit să dea poruncile cerute.»

(1) «Acum trei zile a venit vestea aici că Hanul Tatarilor cu o mare mulțime de Tatari a năvălit în Basarabia sau Bugeac, a bătut pe rebeli și a luat vechilor locuitori jurământul de credință; ceeace a adus multă mulțumire acestei cetăți, precum și înfrângerea Muscalilor în Livonia.»

(2) «Intre Hanul Tatarilor și Tatarii din Basarabia s'au ivit nouă nemulțumiri, cari stau să izbucnească încă odată în fapte extreme; dar se nădăjduește că prin trimiterea unui om anume dela Curte și prin chibzueala Vizirului se va mijlocì și se vor împăcà nemulțumirile.»

(3) «In Bugeac sau Basarabia fratele Hanului Tatarilor a stârnit o nouă răscoală, care, prin poruncile potrivite ale Curții, s'a înnăbușit în obârșie ca un foc de paie, prin supunerea căpeteniilor.»

La 1-iu August, Imbrohorul cel Mare merse deci în Crimeea cu un berat care întărià pe vieață stăpânirea Hanului Devlet-Ghirai (1). Acesta căpătase tuiurile în 1699, și «pe toată vieața» erà să însemne pentru dânsul: până la 1702 numai (2).

Cât despre răsculatul Gazì-Ghirai, el fu prins după un asediu de douăzeci de zile și trimis la Adrianopol, unde-l închiseră (27 Iulie) în Seraiu, la Ortà-Capì; la 10 ale lunii apoi el erà îndreptat spre Rodos, unde trebuià să fie ținut într'o închisoare veșnică (3). Dacă n'ar fi intervenit pentru dânsul Marele Vizir și Muftiul, turburătorul hotarelor Moldovei și-ar fi plătit, de altminterea, vinovăția cu capul (4). Fusese surgunit la Seres și bătrânul Selim-Ghirai, tatăl lui Devlet, și el însuș Han până la 1699, fiindcă se credeà că ar aveà o parte în mișcarea Bugeacului (5).

III.

Rapoartele germane statornicesc la 14 Septemvrie 1700 numirea lui Constantin Duca în Moldova, în locul lui Antioh Cantemir (6). Rapoartele franceze au la 23 ale lunii o mențiune fără precizie (7). Dar încă dela 13 ambasadorul olandez știà că în ziua următoare se hotărîse mazilia lui Antioh Vodă și numià chiar pe acela care trebuià să-l înlocuească. E de crezut deci că la 14 s'a făcut numai ceremonia oficială a numirii Domnului celui nou.

«Gister is de aenwesende Voyvoda van Moldavien afgeset ende in dessefs plaetfs gesuccedeert de Heer Constantin Duca, die andermael het gouverno van de voorn: provincie gehad heeft» (8).

(1) Raport olandez din 11 August 1701.

(2) Hammer, *Gesch. des osmanischen Reiches*, table dinastice.

(3) Raport olandez din 27 August.

(4) *Ibid.*

(5) Raport din 8 Iunie. Prădăciunile Tatarilor la noi și cererea de către dânșii a sume de 150.000 de lei ca preț de răscumpărare se pomenesc și în raportul olandez din 20 Ianuarie 1703 (Curù-Ceșmè).

(6) Cf. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 496.

(7) Cf. Hurmuzaki, *Documente*, *Supl.* I, I, p. 352, No. DXXI.

(8) «Ieri a fost mazilit Domnul de acum al Moldovei, și în locul lui vine Constantin Duca Vodă, care a mai avut odată cârmuirea acelei țeri».

IV.

In 1702 un Rus, întrebuințat în serviciul capuchehaielei muntene (1), merge la trimisul Țarului ca să vorbească acolo cu ai lui, și pentru aceasta e osândit la galere (1).

Se știe că Marele Vizir din 1702, Daltaban, erà dușmanul Rușilor și că făceà tot ce-i stăteà prin putință pentru ca să ducă neînțelegerile cu privire la pregătirile ce făceà Petru cel Mare în noul său port Azov, până la un răsboiu. Trimisul rusesc erà Tolstoi (2).

In acelaș an, Brâncoveanu ajutà trecerea scrisorilor creștine din Viena spre Constantinopol (3).

Țara-Românească fu străbătută de ambasadorul englez pe lângă Poartă, Paget, care prezentă pe urmașul său, cavalerul Sutton, la 15 Martie, Marelui Vizir și pornì din Adrianopol, cu cevà întârziere, la 19 Aprilie (4).

De amândoi acești trimiși ai Angliei se vorbește pe larg în cunoscuta călătorie a lui Motraye. Și socotelile Sibiiului înseamnă trecerea unui «englischer Envoyé», pe care cronica oficială munteană îl pomenește și ea, dându-și chiar părerea asupra vârstei ce puteà să aibă «Miliort Paget» (5).

V.

Daltaban aveà gândul de a se îmbogățì prin schimbarea tuturor demnitarilor din Impărăție, făcând, spune ambasadorul olandez, ca

(1) Raport olandez din 25 Septemvrie : «My wert van Adrianopolen geadviseert dat een geboren Moscoviter, in dienst van den Capikiaia off agent van Wallachie, na het logement van den envoyé van Moscovien gegaen synde, om met syn landsluyden te sprecken, aenstonts na den Caimacam gesonden, op de galey gecondamneert ende ten selven tyde strict verboden soude syn, datter niemant van buyten met opgemelten gesant vermagh te spreecken off te converseeren. Wat dit seggen wil, wolt den tyt openbaeren.»

(«Mi se dă știre din Adrianopol că un Muscal de obârșie, care erà în slujba Capuchehaielei sau agentului Țerii-Românești, ducându-se la locuința trimisului Moscului, pentru a vorbì cu conaționalii săi, a fost trimis în clipă la Caimacam, osândit la galeră și în acelaș timp s'a oprit cu strictețǎ ca nimeni din afară să nu poată vorbì sau convorbì cu acel ambasador. Ce înseamnă aceasta, va spune timpul»).

(2) Zinkeisen, *Gesch. des osm. Reiches*, V, p. 354 și urm.

(3) Raport olandez din 4 Iunie.

(4) Rapoarte din 25 Martie (Constantinopol) și 9 Maiu (Smirna).

(5) *Analele Ac. Rom.*, XXI, p. 287. Cf. ediția lui Radu Greceanu, de Ștefan Grecianu, tabla.

acel Ismail Paşa de supt «Sultanul Mohammed», care, în acest chip, a putut face, în şaizeci şi şapte de zile numai, o avere de 1.500 de pungi sau 750.000 de lei.

Erà vorba să se schimbe, după Patriarh, şi Domnii noştri. Brâncoveanu dădù, pentru a scăpà de această soarte, «peste 80.000 de lei», iar Constantin Duca din Moldova, săpat de fraţii Cantemireşti, Antioh, fostul Domn, şi Dimitrie, care şi el avuse o stăpânire de câtevà zile, plătì cei 100.000 de lei pe cari îi primise Daltaban dela duşmanii lui, şi, adăugându-se şi sprijinul Muftiului, al Silihdarului, el scăpă de primejdie.

Inlăturarea Vizirului însuş îl scăpă de primejdie şi mai departe, deşì numai până în vara anului 1703:

«Den prins van Wallachie, uyt vreese van geremoveert te werden, is met een regael van over de 80.000 leeuwendaelers daervoor geweest.

«De twee soonen van Cantelmiro, wiens vader en ook naemals de oudste van haer het prinsdom van Moldavien heeft bekleet, hadden bereyt voor dat Wayvodschap 100.000 rycxdaelers aen den Vesier buyten de Regalen aen den Kiaia en andere Ministers van het Hoff uytgeloft, maer den jegenwoordigen prins, Constantinus Duca genaemt, is door het pouvoir van den Mufti en Cielightar, mits dat hy een diergelyke Somma sal hebben uyt te schieten, daerin gemaintineert» (1).

VI.

Daltaban căzù la 24 Ianuarie st. n. 1703. Incă pe când el ţineà pecetea Impărăţiei, se vorbià de poruncile ce s'ar fi dat seraschemului de Babadag, care pândià mişcările Tatarilor, să nu lase pe ai săi a stoarce aşà de mult principatele (2). Aproape în acelaş timp se refuză Tatarilor voia de a prădà în Rusia, şi se hotărî înlocuirea răsboinicului Devlet-Ghirai, duşmanul creştinilor, cu bătrânul Han mazil Hagì-Selim, care se aflà în surgun. Pentru a săvârşì această schimbare împotriva voinţei Tatarilor îndârjiţi, se poruncì

(1) «Domnul Ţerii-Româneşti, de frică să nu fie mazilit, a preîntâmpinat aceasta, plătind un dar de peste 80.000 de lei.

«Cei doi fii ai lui Cantemir, al căror tată—şi, apoi, şi cel mai mare din ei,—a stăpânit principatul Moldovei, făgăduiseră 100.000 de taleri împărăteşti Vizirului, afară de darurile pentru Chehaie şi alţi miniştri ai acestei Porţi. Dar Domnul de acum, anume Constantin Duca, a fost păstrat, prin înrâurirea Muftiului şi a Silihdarului, cu condiţie de a vărsà şi el această sumă.»

(2) Raport olandez din 11 Ianuarie 1703 (Smirna).

comandanților din toată Rumelia să meargă, luând și «15.000 de Arnăuți», la Isaccea, pe când Iusuf Pașa de Silistra ar trece, din partea lui, Dunărea, așteptând împrejurările (1).

La 27 ale lunii se puteà da, în sfârșit, știrea că iubitorul de pace, cruțătorul de creștini Rami-Mohammed sau Reis-Mohammed Pașa e Mare Vizir. Ambasadorul olandez adăugeà că el e «potrivit pentru a da Impărăției otomane gloria cea veche și a aduce pe Tatarii răsculați la bună înțelegere cu aceste popoare prin înțeleapta lui călăuzire» (2).

Cu Tatarii se păreà că lucrurile nu vor merge așà de lesne. La vestea că li se trimite un Han nou, ei făcură între dânșii o legătură pentru ca să apere pe cel vechiu: ba chiar Duca Vodă, îngrozit de veștile ce primià, puteà să creadă și să scrie și la Poartă că strașnicii lui vecini n'ar voì mai puțin decât ca Devlet să fie pus pe Tronul osman și Sultanul Mustafà dat jos de pe acesta. Oastea turcească a lui Iusuf de Silistra ar fi foarte nemulțumită și așteptà numai pe Tatari pentru a ridicà și ea steag de răscoală; Pașa nu cutezà nici să se miște din loc până la sosirea întăririlor pe cari le cereà cu desperare, ca unul ce-și simțià în primejdie capul. Hordele începuseră a se pune în mișcare, și înaintașii lui Devlet-Ghirai ajunseseră la Reni, — Tomarova Turco-Tatarilor —, la Ismail și la Cetatea-Albă, arzând casele de lemn de supt cetăți: s'ar fi făcut planul de a trece Dunărea îndată ce se va lăsà înghețul, făcând pod asupra râului. Dela fiecare din Domnii noștri se ceruseră 150.000 de lei, dacă ei nu vor ca ținuturile lor să pată ceeace pățiseră stăpânirile turcești din Bugeac (3).

(1) Raport din 15 Ianuarie (Curù-Ceșmè).

(2) Raport din 27 Ianuarie (*ibid.*).

(3) Raport olandez din 21 Ianuar (*ibid.*) «Dat de rebelly der Tartars seer sterck continueert, hebbende sig deselve bereyts meester gemaeckt van Kili, Akirman, Ismael en Timorrowa, waerdoor Jusuf-Pascia, Gouverneur van Silistria, genootsaeckt is geworden met syn onderhebbende militie aen dese cant van den Danauw sig te vertrencheeren, tot dat met meerder Trouppes, die van alle canten daernaetoe gepressert worden, versterckt sal syn.

«Onderentusschen eysschen de Tartars 150 m. rycxdaelders van de prinsdommen van Moldavien ende Wallachien, die soo niet volcomen geruineert willen wesen, dese penningen sullen moeten opbrengen....

«P. S. In het sluyten van dese brief become ik met een expresse van Adrianopolen, door een van myn beste en vertrouwsten vrienden, in alle secretesse gespedieert, dese inleggende relatie (synde een cort begryffne van een brief door den prins van Moldavien aen Jusuf-Pascia, Generalissen den Danauw, geschreven, ende door dese aen de Porta geextradeert, ende den 16 deses aldaer gearriveert), met versouck na de lecteure te

Răpede însă aceste temeri se împrăştiară. Marele Vizir însuş luă măsuri ca şi cum i-ar fi voia să plece împotriva răsvrătiţilor. Atunci Devlet şi cu Calga, locoţiitorul său, fugiră la Cerchezi, şi Iusuf putù

---

willen verbranden; op welck advys dit gouverno meer als oyt armeert, maer, helaas, daer wert gevreest dat dese volckeren te cort sullen schieten, om dat de vyand in de schoot hebben, en haer militie tegen de Tartars niet sullen willen vechten.

«Dit heb ik van myn devoir geacht ter kennisse van haer Ho: Mo: te moeten bringen.

«*Bylage, rec. 4 May 1703.*

«De Tartars in't generael hebben gesamentlyk een Confoederatie gemaeckt ende solenneelyk gesworen, haer Ghan niet alleen te maintineeren, maer soo lange te oorlogen, tot dat hy op den ottomannischen Troon gestelt, en Sultaan Mustafa daervan verstoten sal wesen, tot, welcken eynde sy de Ghalga Sultaan tot generalissimo gedeclareert hebben, die Jusuf-Pascia heeft doen aenseggen ende bekent maecken, dat sonder vertoeven den Danauw weder soude passeeren, off by faute van dien syn kop sal doen afhouwen, en op een staak in syn legerplaets doen setten.

«D'ottomanische militie onder het commando van Jusuf-Pascia is t'onvreeden, ende verlanght niet anders als het aennaderen van de Tartars, en pretendeeren in geenen delen tegens haer geloofsgesinden te vechten; waerdoor Jusuf-Pascia by nacht ende dagh genootsaeckt is goede waghten te houden.

«Een gedeelte der voors: Tartars hebben het groote vleck Timorrowa in Moldavien gelegen t'eene mael verbrant ende all het vee met haer wegh gevoert. Sy waghten niet anders als dat de Danauw bevriest, om haer desseyn in't werck te stellen.»

Adecă:

«Că răscoala Tatarilor urmează, foarte tare; ei au ocupat până acum Chilia, Cetatea-Albă, Ismailul şi Renii; aşà încât Iusuf Paşa, guvernatorul Silistrei, a fost silit, cu oastea lui, să se închidă în şanţuri de aceastălaltă parte a Dunării, până ce va fi întărit cu mai multe trupe, cari se grăbesc din toate părţile într'acolo.

«Intre acestea Tatarii cer 150.000 de taleri împărăteşti dela principatele Moldovei şi Ţerii-Româneşti, cari, dacă nu voesc a fi cu totul ruinate, vor trebuì să aducă aceşti bani...

«P. S. La închiderea acestei scrisori, capăt cu un expres din Adrianopol, trimis de unul dintre cei mai buni şi intimi prieteni ai mei, în toată taina, acest raport aici cuprins, care e o prescurtare a unei scrisori adresate de Domnul Moldovei lui Iusuf Paşa, Seraschier la Dunăre, şi comunicată de acesta la Poartă, unde a sosit la 16 ale lunii, cu cerere de a se arde după cetire. La care veste guvernul a făcut şi mai mari pregătiri armate, dar, vai, se tem cei de aici că aceste popoare vor păţi-o, pentrucă au pe duşman în sânul lor, şi că oastea lor nu va voì să lupte împotriva Tatarilor.

«Am crezut că e datoria mea să aduc aceasta la cunoştinţa Domniilor Voastre.

«*Anexă, primită la 4 Maiu 1703.* Tatarii în de obşte au făcut o legătură şi au jurat solemn ca, nu numai să păstreze pe Hanul lor, dar să poarte răsboiu până-l vor pune în Scaunul otoman şi Sultanul Mustafà va fi izgonit de pe dânsul. Pentru aceea Calga-Sultan a fost proclamat generalisim, care a pus să se spuie şi a făcut cunoscut lui Iusuf Paşa că trebue să treacă Dunărea înapoi fără zăbavă, căci altfel îi va tăià capul şi-l va pune'n par în lagărul său.

intrà prin Dobrogea, în ţara Nogailor, pe cari îi pedepsì prin îndelungata lui petrecere costisitoare pe pământurile lor (1).

VII.

In 1706, corespondenţa olandeză ne spune că printr'un călăraş muntean aflară Turcii, în Iulie, despre împăcarea între Impărat şi răsculaţii din Ungaria (2) şi că tot pe această cale venì în 1707 şi însemnata ştire a înfrângerii lui Carol al XII-lea la Pultava (3).

Dintre trimişii europeni, singurul care dă ştirea numirii «pe neaşteptate» în Moldova a lui Mihaiu Racoviţă, în locul lui Antioh Vodă Cantemir, mazilit, e agentul olandez la Smirna, care scrie astfel, la 10 Septemvrie 1707:

«Den prins van Moldavien, Antiochio Cantelmier genaamt, is op het onverwagste afgeset en in syn plaats eene Michael, die voor hem ook prins geweest, weder is gesuccedeert». («Domnul Moldovei, Antioh Cantemir cu numele, a fost mazilit în chipul cel mai neaşteptat şi în locul lui a urmat unul Mihaiu, care şi înainte de aceasta a mai fost Domn»).

De fapt, ştim din cronica lui Nicolae Costin că vestea maziliei i-a venit lui Antioh la 20 Iulie st. v. şi că urmaşul său a întrat în Iaşi numai la $^{13}/_{24}$ Noemvrie. Se pare că schimbarea de Domni în Moldova se datorì înfrângerii, în August, a regelui Suediei, care făcù pe Turci să se teamă de o înaintare a Ruşilor. In adevăr, acest Domn erà aplecat spre o supunere către Ţar, împotriva căruia totuş se întărià cetatea Benderului, Antioh însuş fiind, de nevoie, în fruntea lucrătorilor.

Din partea lui, Colyer scrie, la 31 Octomvrie, cu privire la această mazilie, arătând că Racoviţă a plecat spre Moldova «zilele acestea» şi că Antioh e ţinut în prinsoare:

«Oastea turcească, sub comanda lui Iusuf Paşa, e nemulţumită şi nu cere alta decât apropierea Tatarilor, şi ei pretind să nu se lupte nici într'un chip cu coreligionarii lor. De aceea Iusuf Paşa e silit să ţie strajă bună, zi şi noapte.

«O parte din aceşti Tatari au ars pe neaşteptate marele târg al Renilor, aşezat în Moldova, şi au dus cu ei toate vitele. Nu aşteaptă alta decât ca Dunărea să îngheţe, pentru a-şi îndeplinì planul.»

(1) Zinkeisen, V, p. 335.

(2) Raport din 20 Iulie (Smirna). La 25 Noemvrie din anul precedent, Collyer făceà cunoscută moartea, la Nicomedia, în ziua de 10 Octomvrie, a lui Tököly.

(3) Raport din 18 Iunie *(sic)* 1707 (Smirna).

«De Porta heeft onlanghs een nieuwen Prins van Moldavien aengestelt de welcke deser dagen nae syn Woyvodschap is vertrocken, en d'afgesette wert hier in arrest gehouden.» («Poarta a numit de curând un nou Domn al Moldovei, care a plecat zilele acestea către Principatul său, şi cel mazilit e ţinut aici la popreală»).

Căpetenia răsculaţilor, Francisc Rákóczy, aveà legături, cunoscute de altfel, cu Domnii noştri.

Intr'un manuscript de scrisori ale lui, păstrat la Biblioteca Arhivelor din Viena, sub numerele 303, 309, se află următoarele locuri cari ne privesc:

Ms. 303, fo. 10. Erlau, 4 Martie 1706. Către ambasadorul francez pe lângă Poartă, de Fériol:

«Je vous suis très obligé, Monsieur, que vous avez procuré des ordres au prince de Valachie de ne pas fournir des vivres aux Allemends, et j'espère que, s'il les executera bien, ils trouverons assez des difficultées pour leurs subsistances. J'envoierai aussi un exprez à ce prince pour le prier de la mesme chose et pour tacher de sçavoir les sentimens qu'il a pour moi.»

Ms. 309, fo. 23 Vo. Muncaciu, 12 Martie 1709. Către Herbaix:

«Le dit residens [du roy de Suède] m'a proposé de lui favoriser son passage pour joindre l'armée des Suedois par la Moldavie, de luy donner une lettre au Chan de Tartarie» (1).

Fo. 38. 21 April 1709. Către Abatele Brenner:

«Le fameux général Cluch aussi est arrivé à Cronstadt, passant par la Moldavie et Valachie, et il me demande des passeports.»

Fo. 129. Către acelaş, 21 Octomvrie 1709:

«En arrivant ici, j'ai eu unne nouvelle de Moldavie, laquelle effectivement elle m'avoit surpris. Clement (2) vous le dira, et je crois que c'est une affaire passée à l'insçuë du Czar; elle poura cependant avoire des suittes.»

VIII.

In «Documentele privitoare la Constantin Vodă Brâncoveanu» şi în «Operele lui Constantin Cantacuzino» (Bucureşti, 1901) am tipărit

(1) Cf. fo. 76 (7 April; către acelaş, *ibid.*): a hotărît să aştepte pe Désalleurs.

(2) Ioan Clement, V. fo. 141 Vo.—Cf. Fiedler, în *Fontes rerum austriacarum, Acta et diplomata*, IX.

corespondențele privitoare la împrejurările tragice din anii 1711—16: campania dela Prut a Rușilor și fuga lui Dimitrie Cantemir, prinderea și uciderea lui Brâncoveanu și a familiei sale și sfârșitul nenorocit al lui Ștefan Vodă Cantacuzino și al tatălui său, bătrânul Stolnic Constantin.

Rămăseseră însă un număr de știri din 1715, cărora li se face loc aici.

La 24 Ianuarie, Hochepied, din Smirna, asigură că în adevăr «regele Suediei, lăsând să-i crească barba, a plecat din Țara-Românească, cu o suită de zece oameni, incognito, la 8 Noemvrie» (1).

In privința soartei Doamnei Marica, a Brâncoveanului, aflăm întâiu, prin raportul olandez din Smirna, 8 Fevruarie, că a sosit în Constantinopol și un om de casă al ei, care păstrà trei legături de giuvaere, și că biata femeie stă încă, împreună cu fetele ei, la Cele Șapte-Turnuri:

«Heden is hier doer een ciaus, van C-polen gespedieert, met een commandement van het Hof, doer de justitie opgeligt een domestick van den laast om hals gebragte prins van Wallachien, aan develke de Domina, syne gemalinne, die nog met hare kinderen by den Bostangi-Bassi gevangen blyft, drie klyne bondelties met juwelen, verzegelt, in bewaringe had gegeven, — naar dat sig alhier over de drie maanden by een griekse paap verholen had gehouden, opgevat en naar C-polen gevankelyk getransporteert geworden, sonder dat men nog weet door wat toeval hy ontdeckt is geworden» (2).

Pentru liberarea Maricăi se îndură în sfârșit să cheltuească nepotul ei, Ștefan Vodă, răspunzător pentru toată nenorocirea din Casa brâncovenească.

El dădù pentru aceasta nu mai puțin decât o sută de pungi. Dela temnița lui Bostangi-Bașa, relativ ușoară, — a «Prefectului de poliție» din Constantinopol, ea trecù pe corabia care o duse în Asia, și aici ea fu așezată în Chiutaie, vechea capitală a principilor chermiani.

«De Domina, princesse weduwe van den laast omgebragte griekse prins van Wallachien, is, met hare dogters en kindskinderen, op het aandringen

(1) Cf. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 100.

(2) «Azi a fost ridicat aici cu poliția, de un Ceauș trimis din Constantinopol, cu o poruncă a Curții, o slugă a ultimului Domn muntean, căruia i s'a tăiat capul. — Doamna soția lui, care e încă întemnițată, cu copiii ei, la Bostangì-Bași, îi dăduse în păstrare trei pungulițe cu giuvaiere; — după ce se ținuse ascuns aici mai mult de trei luni la un preot grec, el a fost prins și dus la Constantinopol, fără a se ști prin ce întâmplare a fost descoperit.»

van haar neef, den jegenwoordigen hospodar van hat prinsdom, naar dat alvorens nog hondert beursen voor hare ontslaginge heeft opgebragt, uyt hare detentie by den Bostangi-Bassi te C-polen naar de provintie van Kutaja, hier in Azia gelegen, geexileert, getransporteert geworden, om haar daardoor te beletten van de minste corrispondentie ofte cabalen tegens syn gedrag te houden,—dat hy schynt te apprehenderen; soo dat die menschen wel jammerlyk gestrapasseert werden» (1).

Dela Chiutaie se întoarse Doamna Marica de-şi văzù în sărăcie şi restrişte ţara, unde fusese Doamnă bogată şi puternică, mama atâtor flăcăi voinici, abià în 1717, în alaiul lui Ioan Vodă, noul vechil de Domnie al Ţerii-Româneşti, după prinderea, de Nemţi, a fratelui său Nicolae Mavrocordat (2). In Iunie ea îşi cereà o veche datorie dela un Sas din Braşov, amintind că «trăeşte amară vieaţă» (3). La începutul anului 1719 se judecà ea înaintea lui Nicolae Vodă întors în Domnie pentru nişte bani rămaşi dela Şerban Vodă în sama Brâncoveanului (4). Şi în 1721 aflăm despre dânsa printr'un proces cu sătenii de pe una din moşiile sale, cari îi fuseseră, deci, date înapoi: în numele ei se înfăţişară doi oameni de casă, Danciul Pârcălabul şi Iarcu (5). Apoi i se pierde urma: nu ştim, nici când a murit, nici unde e îmmormântată.

Cu privire la legăturile dintre Nicolae Mavrocordat şi ambasadorul francez Désalleurs, care, cum se ştie, a trecut prin Moldova, venind din Maramurăş, d. Westrin, funcţionar la Arhivele din Stockholm, îmi comunică aceste două bucăţi, rămase inedite.

Intâiu, o scrisoare din 22 Iulie 1710 a lui Désalleurs:

«Le Prince de Moldavie m'a envoyé aujourd'huy un de ses capikiayas à la Porte pour me prier d'informer Sa Majesté le Roy de Suede du desir

(1) «Doamna, văduva prinţului grec din Ţara-Românească, ucis acum de curând, a fost scoasă, după stăruinţa nepotului ei, Domnul de acum al Principatului, şi după ce a mai adus o sută de pungi, dinainte, pentru liberarea ei, din temniţa ei la Bostangi-Başi din Constantinopol, surgunită şi strămutată în provincia Chiutaii, aici, în Asia, pentru a o împiedecà dela cea mai mică scrisoare sau intrigă împotriva Domnului, lucru de care el pare că se teme,—aşà încât aceşti oameni sunt necăjiţi de ţi-e mai mare jalea.»

(2) Şincai, ed. a 2-a, III, p. 398.

(3) *Braşovul şi Românii*, pp. 261—3.

(4) *Studii şi doc.*, V, pp. 192—4.

(5) *Ibid.*, p. 195, no. 65.

qu'il a d'avoir des occasions où Sa Majesté puisse connoître son attachement et son zele pour tout ce qui regarde et peut regarder le service de Sa Majesté. S'il ne l'a pas fait paroître, j'estime que vous pouvez, Monsieur, l'attribuer au gouvernement passé, et ce Prince, tout bien intentionné que je l'ay connu, ne pouvoit peut-être pas se dispenser de suivre les ordres qu'il recevoit. Il vous sera aisé, Monsieur, de savoir si ce qu'il m'a fait dire est sincere, en le mettant a l'êpreuve. J'ai receu plusieurs fois des marques de sa droiture, qui me persuadent qu'il recherchera avec empressement de prouver à Sa Majesté le respect qu'il a pour sa personne.»

Pe atunci Nicolae Vodă aveà legături mult mai puțin prietenoase cu rezidentul din Iași al regelui învins, care se adăpostise la Bender.

Intr'o «Conversation du Grand-Vezir Solyman Pascha avec Mons. le Comte Des Aleurs, ambassadeur de France», Désalleurs mai spune cu privire la primirea pe care o întâmpinase el în Moldova:

«Le 31 [mars 1713]. Le prince de Moldavie a envoyé me faire compliment sur mon arrivée et m'a fait scavoir la maniere qu'il avoit receu le Roy Stanislas; qu'aprez l'avoir reconnu, il avoit mis auprez de ce prince quatre principaux bojars de Moldavie pour le servir.»

IX.

In acest an, 1715, se luau măsuri bătătoare la ochi în vederea unui nou răsboiu între Ruși și Turci. Astfel, se credeà în Dresda, prin luna lui Aprilie, după «scrisori dela hotarele turcești», că s'ar fi ridicând ostași în Țara-Românească (!) și s'ar fi păzind hotarul ca să nu se risipească locuitorii ei. Pe de altă parte, Spahii și Lipcani nu ar fi fost îngăduiți a se așezà între Nistru, unde la 1713 se făcuse din Hotin o cetate turcească, și între Prut (1). De altminterea se lucrà încă la cetatea Hotinului, cu toate că erà ciumă în părțile acestea, și mai ales la Bender (2).

Vestea altui răsboiu sosì însă în curând ; la 24 Maiu se primià la Dubasari, pe Nistru, știrea, venită din Iași, că «Venețienii luaseră câtevà corăbii turcești, că, pentru aceasta, Sultanul trimisese întâiu pe Vizirul, cu toate puterile sale, în Morea și că el rămăsese în Adrianopol, neavând până acum nici o hotărîre favorabilă dela regele Suediei, așà cum făgăduise la plecarea lui (din Bender)» ; se

(1) Raport polon-saxon din 3 Aprilie (Arh. din Dresda, ms. 1715, fo. 69).
(2) Raport polon-saxon din 24 Aprilie; *ibid.*, fo. 86.

adăugeà svonul, fals, că Tatarii ar fi întrat în Moldova şi chiar în Ardeal (1).

Nici acum însă nu se credeà că Ruşii vor lăsà să se desfăşure fără amestecul lor noul răsboiu între Turcii decăzuţi şi între creştini. O scrisoare din 19 Iunie, care reproduce ştiri din Lituania, pretinde că «paisprezece regimente turceşti, cu unsprezece Paşi, ar fi trecut Dunărea, ca să vie în curând să-şi facă tabără lângă Hotin şi că Hanul cu Tatarii ar fi venit în Bugeac să iea sama la purtările Ruşilor» (2).

Kleowski, trimisul polon la Adrianopol, credeà, la 29 ale lunii, că s'au expediat porunci în Moldova pentru ca Domnul să dea ce trebue ca să se isprăvească în cea mai mare grabă întăriturile dela Hotin (3). La 26 August şi ambasadorul olandez dă ştirea că se lucrează pe capete la Hotin.

Pe când Nicolae Mavrocordat, atunci Domn moldovenesc, dădeà ştiri la Poartă despre «turburările din Polonia» *(d'onlusten in Polen)* (4), Ştefan Vodă Cantacuzino Munteanul lăsà să treacă prin ţara sa corespondenţa regelui polon (5). Insă agentul la Poartă al regelui de peste Nistru, Lomaca, se gândià că, dacă şi August al II-lea întră în liga creştină, — pe care Ţarul făgăduise să o ajute,— tot prin Moldova i-ar fi mai lesnicioasă fuga (6). Erà vorba chiar de o intervenţie nouă a regelui cu scopul de a cucerì ţerile noastre, cum se vede din acest raport dela 5 Maiu 1716 al aceluiaş Lomaca:

«Sa Majesté, bien loin de faire sortir ses trouppes du Royaume, doit au plustot assembler un corp de trante mille hommes, avec lequel je vous promets qu'Elle confondra les rebelles et se rendra aisèmment maistre de toutte la Moldavie» (7).

Din cauza răsboiului acestuia, greu şi primejdios pentru Poartă, pe care însă cumplitul Vizir Gin-Alì îl începeà cu oarba credinţă că e în stare a înfrânge şi umilì Creştinătatea întreagă, fu scos din

(1) Raport din 29 Maiu 1715 (aceleaşi arhive).
(2) Ms. 1715, fo. 155 Vo.
(3) *Ibid.*, fo. 155 Vo.
(4) Raport olandez din 13 Decembre 1715 (Constantinopol).
(5) Arh. din Dresda.
(6) *Ibid.* (Lomaca către Werther; Constantinopol, 13 Ianuarie 1716).
(7) *Ibid.*

Domnie Ștefan Vodă Cantacuzino, ale cărui patimi, ca și toate urmările lor, sunt zugrăvite cu deamănuntul în corespondența olandeză ce a fost dată în traducere românească, aiurea (1). Nicolae Mavrocordat, slugă credincioasă, trecù în locul îndoelnicului Ștefan; urmașul său în Moldova, Mihaiu Racoviță, erà în Constantinopol încă la 6 Fevruarie st. n. 1716, când informatorul Buonaccorsi scrie astfel rezidentului polon Wesnick:

«Un ambassadeur de l'Usbec a eu hier son audience du Grand-Seigneur ensemble avec les Envoyés de Raguse et Michel, nouveau prince de Moldavie, qui autrefois a été dans cette charge et Nicolas Maurocordato, qui étoit prince de Moldavie, a été fait prince de Valakie» (2).

Cronica lui Axintie Uricarul știe că Nicolae Vodă a plecat spre Milcov la 16/27 ale lui Ianuarie din acest an nou 1716.

Puțin după aceasta, trimisul Țarului se învoià cu Turcii, făgăduindu-le păstrarea cu sfințenie a păcii (3).

Totuș cevà din bănueala veche rămase, și, astfel, când Pașa din Alep, sosit la Constantinopol în vară, cu 2.000 de oameni, fu îndreptat spre Dunăre, se știà că el merge «ca să supravegheze provinciile Moldova și Țara-Românească».

Până în toamnă însă în amândouă țerile nu fu nici o mișcare răsboinică. In aceste «Anale» chiar, XXVIII, p. 508 și urm., am arătat amănunțit ce s'a petrecut pe urmă.

X.

Numirea de Domn trecător a lui Ienache Mavrocordat încă din Noemvrie-Decemvrie 1716, în locul fratelui său trădat de boieri în mâna cătanelor și dus la Sibiiu, se descrie într'un raport olandez din 3 Fevruarie 1717, pe care l-am dat în *Documentele Callimachi*, I, p. XLIII, nota 1. Raportul mai spune că Imperialii au lăsat drum

(1) Cf. însă și raportul polon-saxon din 8 Fevruarie 1716 (ms. 711 din Arh. Dresdei. fo. 300 Vo.): «Le prince de Valakie deposé, avec son père, est arrivé ici aujourd'hui; on ne sçait pas ce que les Turcs feront de luy; s'il est vrays que lui ait contribué à la mort du prince Constantin et de ses enfans, *incidit in foveam quam fecit*».

(2) *Ibid.*

(3) Zinkeisen, V., pp. 584—6; mai ales după secretarul olandez Theyls, care a ajutat în negocieri pe generalul rus (*Mémoires Curieux etc.*). Acest Willem Teyls fu lovit de apoplexie în primăvara anului 1723, la vârsta de optzeci de ani, când erà încă tot Primul Dragoman al Olandei (raport din 21 Aprilie al lui Hochepied).

noului stăpânitor, retrăgându-se în Ardeal, și că tot așà au făcut și Nemții cari apucaseră a intrà în Moldova.

Despre părăsirea pământului românesc de cătane nu erà însă așà de sigur, la 2 Ianuarie 1717, Kleowski, care credeà încă în putința unui atac rusesc și îndemnà iarăș pe regele său să nu piardă un așà de potrivit prilej pentru a cucerì ceeace nu-i putuse cădeà în mână pe vremea răsboiului din urmă:

«Le Grand-Seigneur a fait prince de Valachie le frere de Maurocordato, qui etoit premier-interprethe, et il est parti d'Andrinople avec le Janisser-Aga, escorté de douze mille hommes, pour se rendre, s'il peut, en Valachie. La Porte a avis aussi que le Czar de Moscovie se prépare et fait approcher ses trouppes de Kaminiec pour faire irruption en Moldavie. L'on ne peut exprimer combien cette nouvelle consterne les Turcs: car leur pays se trouve entièrement ouvert de ce coté, et ils prevoyent bien que les Tartares ne seront jamais en état de resister à des trouppes reglées. Je souhaite que Sa Majesté joigne aussi une partie de ses forces pour se venger des outrages que ces barbares ont fait à son honneur dans plusieurs rencontres, et pour avoir part à des conquestes si aisées. Car les Turcs n'ont plus d'épouvantable que le nom, et il ne faut plus qu'une campagne comme la prècedente pour les chasser touts en Asie» (1).

După înfrângerea Vizirului la Petruvaradin, în ziua de 3 August, Turcii luară măsuri deosebite pentru asigurarea lor. Dintr'un sat de lângă Smirna, Hochepied scrie că «se trimite la Dunăre un anume Regep Pașa, cu la 30.000 de Turci și pe jumătate atâția Tatari, afară de Domnii din Moldova și Țara-Românească». Frica erà, spune Colyer însuș, ca nu cumvà biruitorul, principele Eugeniu de Savoia, să poată luà Bosnia și Principatele, cu «toate cetățile dela Dunăre», ale căror întărituri erau mai mult ruinate.

Tot atunci se înjghebă Hotinului o întreagă raià desfăcută din Moldova:

«La Porte vient de joindre aux distris de Kocym 45 villages de Moldavie: tout cela va estre peuplé de Turcs, et ils s' étendront jusquà Sniatin» (2).

Intreaga regiune a Dunării erà turburată de fugari și prădători. Un agent saxon lămurește în acest chip pentru ce a trebuit să iea altă cale.

(1) Rapoartele lui Lomaca adresate lui Flemming (1718—27).
(2) Arh. din Dresda; Lomaca către Flemming; Hotin, 18 August 1718 (=1717).

XI.

Incă dela începutul anului 1718 se desbătea acum pacea (1). Cu privire la aceste negocieri, știri polone dela hotar, din Brzezan, 9 Fevruarie, cuprind, după o încunoștințare din Iași, ceeace urmează:

«J'ay l'honneur de luy faire part des nouvelles que j'ay receu des frontieres par la voye d'Jassi: que, dans la Divan qui s'étoit tenu à Andrinople, il y avoit été resolu de faire le paix, que le Cham étoit de retour en Chilie et que le Hospodar [Jean] Mauro-Cordato, qui a assisté à ce Divan, étoit revenu à Bogurest, où il y a neantmoins tousjours un Bacha et que le Grand-Seigneur, qui devoit se rendre à Constantinople, se trouvoit fort embarassé» (2).

La început, era vorba ca locul de petrecere al negociatorilor turci să fie Fetislamul, peste Dunărea noastră, iar al celor austriaci Cerneții. Aceasta o spune Hochepied, din Smirna, la 12 Aprilie:

«Het voorn: Congres ofte handelplaatse is, als met myne vorige heb gesegt, door den Keyser benoemt: synde Fetislam offe Fetislauw, op den Donauw gelegen, daartoe voor de Turken uytgekosen, en Cherniz, aan de overzyde, in Wallachien gelegen, voor de byeenkomste van de heeren extraordinaris ambassadeurs van den Keyser gedestineert» (3).

Prin aceste părți dunărene, de altfel, hoția era în floare, și nu se putea călători fără mari greutăți. Astfel din Constantinopole, la 10 Noemvrie 1717, Buanaccorsi scrie către agentul polon Wesnich:

«J'avois pris d'abord la resolution de partir par terre et de passer par la Moldavie; mais, croyant que tout est en armes sur le Danube dans ces conjonctures de confusions, et que la Porte même n'estoit pas capable de m'assurer le passage au travers de tant de bandis, j'ay pris conseil de M-rs les Ambassadeurs de France et d'Holeande, qui m'ont unanimement conseillé de ne pas engager ma personne dans ces routes pleines de meurtres et de massacres» (4).

Ienachi Mavrocordat fu unul din plenipotențiarii Sultanului la

(1) Zinkeisen, VI, p. 557.

(2) Arh. din Dresda, ms. 2955.

(3) «Acest «congres» sau loc de negociare, precum spusei în scrisoarea mea precedentă, a fost numit de Impărat, fiind Fetislamul, așezat pe Dunăre, loc ales de Turci, și Cerneți, de ceea parte a râului, în Țara-Românească, loc ales de Impărat pentru adunarea domnilor ambasadori extraordinari ai Impăratului.»

(4) *Ibid.*

acest congres, care se adună la Pojarevać sau Passarowitz. Turcii îl văzură sosind la Niş cu un alaiu mare, cu şase sute de oameni, cu mulţi cai şi chiar câni de vânat, întovărăşit de «mehterhaneà», de muzica dela Curtea sa, şi având înainte-i cele două tuiuri, semn al puterii sale. Raportul olandez din Smirna, 18 Maiu, care dă această ştire interesantă, adauge că el fu silit a da drumul celor mai mulţi din slujbaşii săi, părându-se că face umbră tovarăşilor săi turci, cari se socotiau mai presus de dânsul :

«Den Herr Jannatie Mavrocordati, jegenwoordige prins of te Hospodar van Wallachien was doenmaals met een nombreuse suite van 600 man, twee paarde-staarten, ofte turkse veldtekenen, trommels en trompetten, benevens, veel handpaarden, windhonden en brachen tot Nizza, gearriveert [după scrisori din Constantinopole dela 9]. Welke kostelyke uytrustinge van dien ongelovige (naar de hoogdragende tale van dese volkeren gesproken) de heeren ottomanische plenipotentiarissen, als die medioker in equipage en gevolg van bediendens syn, haar seert onvreden getoont, sulks met jalousie aangesien, en qualyk hebben opgenomen. En schoon den voorn: hospodaar sig daarover haeff getragt te ontschuldigen, met te verstaan te geven dat hy in qualityt als prins van Wallachie niet minder hadde konnen doen, dog in die beesendinge maar een draagman van haar bekende te syn en voor niet anders geconsidereert pretendeerde te werden. Is daarmede wel genoegen genomen, dog op conditien dat hy het grootste gedeelste van syne equipagie wederom terug sal senden. Dat men adviseert dien heer niet wynig heeft gemortificeert en confuys doen maken» (1).

La urmă, s'ar fi spus chiar, pretinde Hochepied în raportul din 13 Maiu, că el nu e decât un dragoman:

«Den prins van Wallachien, de heer Jannatie Mavrocordati, die men uit erste gesagt hadde dat op de congresplaatse in qualityt als plenipoten-

(1) «Domnul Ienache Mavrocordat, actual prinţ sau Hospodar al Ţerii-Româneşti, sosise atunci la Niş, cu o numeroasă suită, de 600 de oameni, două tuiuri sau insignii de răsboiu turceşti, tobe şi trâmbiţe, pe lângă mulţi «cai de mână» (de călărie), ogari (Windhünde) şi braques (alţi câni de vânat). Acest alaiu costisitor al necredinciosului (pentru a vorbi în limba trufaşă a acestor de aici), a nemulţumit foarte mult pe domnii plenipotenţiari otomani, cari erau slab întovărăşiţi în ce priveşte alaiul şi suita de slugi; ei au văzut aceasta cu gelozie, şi au luat-o foarte tare în nume de rău. Şi acest Domn a trebuit să caute a se scuzà, dând a înţelege că, în calitatea lui de Domn al Ţerii-Româneşti, nu puteà face mai puţin, dar recunoşteà că în ambasadă e numai un Dragoman al lor şi nu pretinde să fie considerat ca mai mult decât atâta. Cu aceasta s'au mulţămit, dar cu condiţie ca partea cea mai mare a alaiului său să fie trimisă înapoi. Ceeace se scrie că pe acest Domn nu puţin l-a umilit şi ruşinat.»

tiaris van de Porta was gedestineert, sal nu niet anders als voor draagman by de ottomannissche plenipotentiarissen geemployeert werden» (1).

Aceasta nu fu singura neplăcere pe care Mavrocordat avù s'o îndure cu acest prilej. Odată ce erà numai un dragoman, trimișii germani nu voiră să-l lase să se așeze, așà încât Ienache, care erà în București Ioan Vodă, fu silit să lase locul său la ședințe nepotului pe care-l aveà lângă sine, lui Alexandru Ghica, fiul beizadelei Mateiu și al surorii Mavrocordaților.

Raportul dela 23 Iulie din Smirna cuprinde aceste lămuriri:

«Men heeft geremarkeert dat den heer Jannatie Mavrocordati, jegenwoordige prins van Wallachien, de welke de otomannische plenipotentiarissen in gene andere qualityt als eersten draagman van de Porta assisteert, gewygert heeft in het Congres te compareren, om dat de heeren kyserlyke ambasadeurs niet hebben willen permitteren hy in die conferentien soude sitten. Om welke redenen hy syn neef heeft geordonneert an de turkse plenipotentiarissen in syne plaatse voor toek te dinen» (2).

De altminterea, Ioan stăteà în legături personale tainice cu Germanii, oferindu-li-se a-i slujì oricând cu știri, dacă i s'ar făgăduì adăpost în Statele Impăratului, «o casă lângă Dunăre» și o pensie de 10.000 de lei pe an ca să se poată hrănì, păstrându-și apoi și titlul de principe; deocamdată acest .om cum se cade învăță pe Imperiali să ceară cu stăruință Oltenia, căci Turcii vor da-o, — ceeace s'a și îndeplinit (3).

Tot în acest an, Turcii dădură înfățișarea definitivă raialei hotinene. Aceasta o spune un raport polon din «Obcitz», 30 Iunie 1718:

«Je viens aussi d'apprendre de bonne main, par un de mes émissaires, revenus tout recemment d'Iass, que le Grand-Seigneur a fait oter aux Valaques le territoire de Cochym et en a fait emmener les revenus à son Tresor, pour en payer les janissaires, que meme il a repris les villages et

(1) «Domnul Țerii-Româneşti, d-l Ienache Mavrocordat, despre care se spusese la început că e trimis la Congres ca un plenipotențiar al Porții, nu va fi întrebuințat acum decât ca dragoman al plenipotențiarilor otomani.»

(2) «S'a băgat de seamă că d-l Ienache Mavrocordat, actual Domn al Țerii-Româneşti, care nu asistă pe plenipotențiarii otomani în altă calitate decât aceea de întâiu Dragoman al Porții, a refuzat să se înfățișeze în Congres, pentrucă domnii ambasadori imperiali n'au voit să-i îngădue a sta jos în timpul conferințelor. Pentru care cuvânt el și-a orânduit nepotul pentru a slujì de tâlmaciu plenipotențiarilor turci în locul său.»

(3) Hurmuzaki, VI, pp. 216—17, 221, 228—9.

les colonies que Colszak [=Colceag, deseori pomenit în cronicele noastre] et les Lypka y avoient etabli, ce qui est contraire aux anciens traittés» (1).

XII.

In 1721, fiind acum pace în toate părţile, venì cel dintâiu ofiţer prusian trimis pentru cumpărarea cailor de remontă: el trecù prin Moldova şi merse să ceară voia cuvenită dela Poartă. In această privinţă, iată ce scrie, la 20 Martie, trimisul olandez Colyer:

«Den 26 Februarii daeraen volgende arriveerde alhier over Polen en Moldavien een edelmann van den Coningh van Pruyssen, met seeven dienaers geaccompagneert, geaddreseert en gelogeert by den Heer Stanian, ambassadeur van Groot Brittannien, medebrengende twee brieven van hoog-gemelte Syne Majesteyt, aen den Grooten Heer en Primo-Vizier geschreven, onder pretext dat aen Syn Majesteyt mogte worden gepermiteert eenige fyne paerden te doen inkopen en van hier uyt te voeren. (Ieri a avut audienţă secretă la Vizir), 't gene den hier residerende Envoyé extraordinaris von Moscovien een bysonder nadencken doet formeren» (2).

In Iunie ofiţerul se întorceà acasă prin Bulgaria («over Pugarien») după ce luase, din Constantinopol chiar, pentru regele său zece, doisprezece cai, plătiţi cu câte 4—500 de taleri, şi căpătase în dar dela Marele Vizir alţi doi cai, pentru acelaş Suveran (3).

Pe acea vreme, în vederea unui nou conflict cu Austria, Turcii întăriau Vidinul, şi Domnii noştri trebuiau să trimită, ca de obiceiu, salahorii lor acolo (4).

Şi la Hotin se lucrà harnic. Din fiecare casă de ţărani moldoveni trebuià să se dea un lucrător; lemne şi roţi se trimiteau pentru acelaş scop. Scrisoarea polonă din Lemberg, 18 Maiu, care dă această ştire, adauge şi lămuriri foarte interesante asupra tributului ce Moldova dădeà Tatarilor, asupra *balgi-başlâcului*:

(1) Arh. din Dresda, ms. 2955, nepaginat.

(2) «La 26 Fevruarie următor, a sosit aici, prin Polonia şi Moldova, un nobil al regelui Prusiei, întovărăşit de şapte servitori, îndreptat şi găzduit la d. Stanian, ambasador al Angliei, aducând două scrisori dela Măria Sa mai sus pomenit, către Sultan şi Marele Vizir, supt pretext ca Măria Sa să fie îngăduit a cumpărà câţivà cai scumpi şi a-i exportà. Acest lucru dă în deosebi de gândit trimisului extraordinar al Rusiei.»

(3) Raport olandez din 16 Iunie (Smirna).

(4) «Les princes de Moldavie et celuy de Valachie y ont envoyé du monde pour les travaux» (raport saxon din Lemberg, 14 Maiu; *loc. cit.*).

«[Les nouvelles reçues] portent en substance que l'Empereur ottoman étoit tousjours le même, qu'on entendoit rien de nouveau sur le Danube et qu'il se confirmoit que les Turcs et les Tartares avoient des pertes considerables dans leurs haras et leurs trouppeaux. Il rapporte que le Visir-Aga, envoyé de la Porthe à Cochym-Passa si secretement, qu'à peine le Prince de Valachie en a-t-il eu connoissance, et il envoya d'abord au devant de luy sur le Prut, à Cekory, du monde pour l'escorter, et, ce monde l'ayant joint, il prit une poignée de petite monoye et leur jettat, leur commandat *(sic)* de s'en retourner, et continua seul sa marche, évitant de passer par les endroits où il savoit qu'il y avoit des gens de Cochym qui l'attendoient, et cela pour entrer dans laditte ville a l'improveu. Ce Visir-Aga visite tout le district de Cochym, pour savoir combien il y a de monde turc et Lipka propres à la guerre, et combien de paysans pour les traveaux, et les paysans qui donnoient auparavant 3 écus, sont obligé d'en donner presentement 5. Chaque mayson doit fournir un paysan pour les traveaux de Cochym, et le Prince de Vallachie en a donné 100 hommes, qui, sur le Pruth, ont coupé pendant deux mois des bois d'aune, propres à en faire des affus et de rouës pour les canons de Cochym. Il dit que le Han se tient encorre en Circassie, où il n'a rien effectué, puisqu'il n'a pas encore envoyé prendre du Prince de Valachie le present ordinaire, qu'il s'est approprié comme un tribut, consistant en 12 bourses, qu'on luy paye tous les ans. Le principe de ce tribut vient de ce que, les hordes tartares s'étant faché contre un certain Prince de Valachie, il le menaça de luy envoyer quelques mille Tartares pour piller et ravager Jass; ce que ce Prince de Valachie voulant prevenir, il envoya au Cham plusieurs tonaux de miel, un cheval sellé, bridé, une chaise à 4 chevaux et quelque centaine de ducat, le priant de se desister de cette entreprise. Depuis ce tems on en a fait une coutume, et, au lieu de ces presens, le Prince de Valachie est obligé de payer au Cham, come un tribut annuel, douze bourses d'argent (1).»

XIII.

In 1721 se petrecură niște fapte privitoare la negoțul nostru, cari merită a fi povestite.

Intr'o scrisoare din 11 Iunie, datată «Jatanow», se spune că, deși Regele poruncise a se face dreptate deplină Turcilor în neînțelegerile de hotare ce țineau de mai multă vreme, totuș unii negustori poloni au fost opriți în Moldova, — călcare de pace pentru

(1) Corespondență saxonă, 1718—27.

care s'au cerut desluşiri dela Paşa de Hotin ca şi dela Domn, pe atunci Mihaiu Racoviţă. La 17 ale lunii, alt informator, din Tarnoruda, arată că, în adevăr, s'au oprit, nu negustorii chiar, ci vitele pe cari voiau să le scoată din Moldova, după ce le cumpăraseră la iarmarocul cel mare din Tighinea-Bender: reclamaţii s'au făcut la Hotin de însuş Palatinul de Bielz, care pe atunci erà în cercetare la graniţă. Şi Tatarii o păţiseră aşà, fiind opriţi de a-şi vinde vitele; dar ei îşi răsbunaseră:

«Le sujet du bruit... est que, come il y a huit jours que c'estoit la foire auprès de Mohylow pour ce coté et l'autre, il est venu un Sardar, autrement dit un colonel du Prince de Valachie, avec une compagnie, qui defendit d'abord aux Tartares de ne vendre ny chevaux, ny bestiaux, ny autres marchandises et qui les chassât; mais les Tartares, s'étant attrouppé, se souleverent contre le Sardar et contre les Turcs; se laissant pourtant persuader par certaines gens, ils se retirèrent, mais ils attrapent et enlevent les Valaques partout où ils se trouvent.»

Acelaş agent din Tarnoruda lămureşte, în sfârşit, afacerea, la 24 Iunie, anexând o scrisoare, din 15, a Paşei din Hotin, «Abdi-Bacha de Silistrie, Oczanski [de Oceacov], Seraskier de la Porthe Ottomane». Erà lipsă de carne de oaie şi de vacă, precum şi de lumânări de seu, în Constantinopol, unde preţul ajunsese întreit. Casap-Başa, care dă carne pentru Sultan, Viziri şi pentru întregul corp al Ienicerilor, spune că aceasta se petrece, pentrucă se vând atâtea vite în Polonia. Deci i s'a poruncit lui, Paşei, să împiedece orice vânzare la Bender sau în iarmaroacele Dunării-de-jos. Dar măsura nu va ţineà mult, şi el aşteaptă chiar să fie deslegat de dânsa.

Deslegarea nu venise însă până la 12 Iulie, şi iarăş se trimiteà o plângere la Paşă. In loc să aducă firmanul dorit, el se întorceà numai cu copia unui act interesant, acela prin care Vodă Mihaiu Racoviţă erà poftit la ceremonia cea mare a circumciderii fiilor Sultanului Ahmed al III-lea.

Iată-l în traducerea franceză în care-l trimite la Curte agentul, din Brzezan, la 12 Iulie:

«*Copie de la lettre du Vysir au Palatin de Valachie.*

«Élu parmy tous les seigneurs dependants de Notre Seigneurie et croyans en Jesus, Michel, Palatin de Moldavie, dont la fin soit heureuse et bien finie.

«De notre çoeur pur, avec des paroles pleines d'affection, je viens par la presente te faire savoir que celuy qui est le plus grand de tous les empereurs et de tous les seigneurs du monde, clement, prudent, empereur des

empereurs, serenissime, très-formidable, très-renommé, très-fort, votre seigneur l'Empereur des Musulmans, auquel le Seigneur Dieu donne victoire et force, jusqu'à la fin des siècles, Sa Majesté Ottomane, ayant intention de faire circoncire les bords de la chair de ses fils, que Dïeu Saint, qui donne tout bien et remplit toutte esperance, luy a donné, illustres, heureux, excellens et dignes enfans de la Couronne, Soltan Mechmet, Soltan Solyman, Soltan Mustafa et Soltan Bayazet, auxquels Dieu donne une longue vie avec le doux gouvernement de leur père, puisque le tems est venu de circoncire leur chair, pour que la loy des musulmans soit accomplie selon la loix du Profète, sur lequel soit la benediction de Dieu, on a fixé selon la coutume le jour de cet acte d'allegresse pour cette année benite et hureuse, et on a preparé toutte chose pour la circoncision. Ce pourquoy, lors qu'on celebre un acte de si grande poys, il est une ancienne coutume, établie par les premiers Empereurs Ottomans, que cet acte de joye soit clair et retentisse partout en le publiant. Comme nous t'informons par cette notre lettre du jour si heureux et si celebre de la circoncision de la chair de très illustres et très nobles quattre fils de l'Empereur Ottoman, qui sont come la prunelle des yeux, la pacification de tout le monde et le sujet du repos de tous les coeurs, des petits et des grands, et il faut qu'un chacun soit de bel humeur, avec beaucoup de joye, à la nouvelle de cet acte d'allegresse, et que tu te rejouisse et applaudisse avec des actions de grace et que tu te prepares à donner des marques de la soumission et de ton devoir, comme il t'appertient» (1).

In Septemvrie, în sfîrşit, un Agă dela Hotin venì la Poloni în această afacere, şi, la 22 Septemvrie, informatorul din Tarnoruda puteà să anunţe sosirea firmanului de deschidere a graniţei.

XIV.

In primăvara anului 1723, svonurile de răsboiu cu Rusia urmează. Se cere dela Domnul Moldovei a trimite la Azov scânduri pe cari el le află uşor în munţii lui, dar pentru expedierea cărora aşà de departe trebue să plătească foarte mult. Intr'o anexă la o scrisoare din Brzezan, 20 Aprilie, se dau aceste ştiri:

«Le Hospodar de Valachie envoy à Asow 8.000 palissades; elles sont déjà voiturés sur le bord du Danube, à Galacow [Galaţi] et Obluciz [Obluciţa, Isaccea]; ce qui fait courrir le bruit qu'on doit construire un pont sur le

(1) Registrul citat.

Danube, quoy qu'on [n'] en parle point du tout à Constantinople. Et le Hospodar pays 5 écus courants pour la voiture de chaque palissade (1).»

XV.

In 1724 o anexă la obişnuitul raport din Obcitz (30 Martie) vorbeşte despre nouă cereri de salahori şi de zaherele către Domnii noştri, în vederea răsboiului, necontenit amânat, cu Ruşii, iar altă anexă, la scrisoarea din Brzezan din 4—5 Decemvrie, înfăţişează foarte pe larg scena, neobişnuită şi necunoscută prin alte izvoare, a unui trimis turcesc de cinste, a unui Ceauş, venit la Domnul Moldovei — încă Mihaiu Racoviţă—pentru a-i face cunoscut că oştile stăpânului său Sultanul au câştigat o mare biruinţă şi că, prin urmare, datoria lui e să se bucure, dând însemnate peşcheşuri aducătorului de veste bună.

«(1) Le 19 Mars, 3 de mes emissaires sont arrivé de divers endroits des frontieres, comme de Kaussan [= Căuşani], d'Oczakow, de Crimee, d'Jassi, du Budziak, lesquelles rapportent unanimement que les grands preparatifs qu'on i fait pour la guerre future entre la Porthe et le Czar, et adjoutent qu'à Jassi et a Cochim on y a ordonné de publier par un ferman precis aux Princes de Valachie et de Moldavie affin que le premier tint prets 1.000 chariots, 1.000 hommes à cheval et 1.000 à pieds, avec des haches, des beches et des pesles pour reparer les chemins, et que le Prince de Moldavie tint prets le double de tout cela.

«Il est venue un ferman au Prince de Valachie d'envoyer pour le Visir au Danube 25.000 mesure d'orge et 15.000 de farine de froment, et la Moldavie en doit fournire le double; nonobstant tout cela et ces grans preparatiffes, etc.

«(2) Le 4 Decembre, un de mes émissaires est arrivé icy d'Jas, lequel rapporte avoir eté present lorsqu'il y est arrivé un Czaus-Bacha, que l'on avoit envoyé à sa rencontre tout le cortege qu'on avoit pu rassembler, des ministres et autres boyars, que, lorsqu'ils sont venus à sa rencontre, le dit Czaus-Bacha leurs dit de s'en retourner et qu'il étoit digne d'une plus grande assistance, qu'alors, avec sa suitte, qui etoit assez nombreuse, il entra dans la ville, que le lendemain l'on vint pour le complimenter, mais qu'il ne voulut recevoir leurs complimens, ni se servir de leur assistence pour aller au palais; qu'une heure après qu'ils furent sortis, il monta son cheval de

(1) Registrul citat.

pas pour se rendre au palais du Hospodar, que les boyars sont venus au devant de luy, et que le Hospodar l'attendoit dans la sale, où, le dit Czaus-Bacha etant entré, luy dit «hosgieldi»: «je vous salue», et, s'étant mis sur un sofa du Hospodar, il en receut les complimens; qu'après cela le dit Czaus-Bacha tira un ordre du Grand-Seigneur, et le fit lire en langue turque et traduit en langue vallachienne; dont le sens portoit en substance: «Le Sultan, empereur sur les empereurs et roy sur les roys, à toy, Michel, élevé par nous à la charge de Voyvode des terres de Valachie et Moldavie, te faisons savoir, et à tous ceux qui sont sous notre domination, que par la grace de Dieu nos trouppes mahomettanes tousjours invincibles ont remporté une victoire sur les Perses et que pour cet effet il faut en rendre grace à Dieu et en faire les plus grandes rejouissances dans toutes les dependances de mon vaste Empire» (1).

XVI.

Raportul din Brzezan, 13 Fevruarie 1725, e unul din cele mai însemnate pentru istoria culturii noastre: prin el vedem o solie tătărească pentru *balgi-başlâc* şi peşcheşuri, şi căpătăm condiţiile în cari Nicolae Mavrocordat, întors la 1719, în Domnia munteană, scoase un văcărit, a cărui pomenire nu se află, fireşte, în cronica de proslăvire a lui Radu Popescu:

«Von den jezigen Han sind zwey Murzen angekommen, der eine umb die ordinaire Honig-Contribution, so der Hospodar dem Han zu geben schuldig, beyzutreiben, der andere aber, dass der Hospodar dem Han extraordinarie ein Reit-Pferd mit Sattel und Zeug, einen Rüstwagen mit 4 Pferden und 30 Säcke Löwen-Thaler zum Willkommen schicken solle.

«Der wallachische Hospodar hatt bey denen Türcken 500 Säcke Löwen-Thaler auff Interesse gelehnet, und sowohl die Contribution, alss andere continuirliche Ausgaben an die Pforte bezahlen zu können. Derohalben hatt er anjezo eine Huff-Contribution ausgeschriben, dass ein jeder, vom grössten biss zum kleinesten, von einem Pferd und von einer Stutte 1. Löwenthaler und 18. Gr[oschen], von jedem Horn-Vieh aber 4. Lth., 16 Gr[oschen] bezahlen; die Füllen und Kälber sind nur frey. Dieses verurhsachet ein grosses Elend und Lamentiren in der ganzen Wallachey, und es sind schon 13 Dörffer in die Sniatynskische Starostey geflüchtet» (2).

(1) Registrul citat.
(2) Registrul citat.

XVII.

Inlocuirea bătrânului Mihaiu Racoviță cu Grigorie Ghica se anunță astfel într'un raport saxon-polon din Constantinopol, 18 Octomvrie 1726:

«Le Grand-Vizir a deposé le prince de Moldavie, Michel-Voda, et a mis en sa place le sieur Gligorasco, premier-interprette de la Porte et neveu du prince de Valachie qui gouverne presentement, moyennant deux cent mille écus, qu'il payera de retribution, sans compte les presents.

«Le prince de Moldavie a esté particulierement déposé pour ses continuels debats avec son voisin, le prince de Valaquie, et pour les grandes richesses dont il est taxé. La Porte le fait venir ici, et, à l'exemple de ses predecesseurs, il sera obligé de se faire absoudre à force d'argent et d'otenir sa vie et sa liberté, lorsqu'il n'aura plus de quoy se soutenir» (1).

Raportul olandez din 25 Noemvrie, care fixează ziua de Joi pentru primirea caftanului, s'a publicat în *Documentele Callimachi*, I, p. XLIV, nota 6.

Raportul venețian din Hurmuzaki, IX, I, p. 612, e foarte amănunțit: în el se aduce, ca altă pricină a maziliei, pe lângă neînțelegerile cu Nicolae Mavrocordat, care-și dorià un nepot în Scaunul moldovenesc, — pe când pe celălalt, tot atunci, îl făcù Dragoman al Porții, — și stoarcerea Evreilor din Moldova, pe care o lămuresc și cronicele țerii.

Rapoartele olandeze, cari vin acum numai dela Fagel din Constantinopol (2), știu să spuie, ca și cele venețiene, despre prigonirea lui Mihaiu Racoviță în Constantinopol, unde petrecù mai multe luni la închisoare, până ce, plătind, în primăvara anului următor, șase sute de pungi, scăpă în sfârșit:

«Na dat den jongst afgesetten prins van Moldavien meer dan drie maenden in arrest geseten, en aen de pretentie van het Hof met in circa ses hondert beursen gelt, ter waerde van 500 leeuwendaelders ieder, voldaen hat, is denselven veder op vrye voeten gestelt (3).»

---

(1) Registrul citat.

(2) La 20 Noemvrie 1723 moare baronul Daniel Jan de Hochepied, consulul din Smirna, care ţineà pe sora lui Colyer, Clara (în loc e numit provizoriu fiul său, Daniel-Alexandru) Colyer însuș, comitele Iacob, moare la 9 Martie 1725. Inlocuitorul său, Petru dela Fontaine, își mântue și el vieaţa în aceeaș lună. Hochepied fiul cereà locul din Constantinopol, dar el fu dat grefierului B. Fagel.

(3) «După ce Domnul Moldovei de curând mazilit stătuse la temniţă mai mult de trei

XVIII.

In toamna anului 1727 se ridică iarăș Tatarii, învinuind pe Hanul lor, Menglì-Ghirai, că ar vrea «să-i facă robi». O mare oaste de răsvrătiți se strânge în jurul unui Delì-Sultan, a cărui poreclă însăș zice «vitejie îndrăzneață». Erà vorba ca Poarta să părăsească și pe Menglì și să puie și un Domn nou în Moldova, în locul lui Ghica Vodă care, în astfel de împrejurări, n'ar fi avut destulă pricepere (1). Totuș el trimise la începutul anului nou vești mai bune, pe cari le contraziceau Francezii, mai ales Iezuiții cari fugiseră din Crimeea (2). Se auzì totuș, în Martie, că Domnii s'au întors în reședințele lor și că s'a retras porunca ce li se dase de a ieșì la luptă cu Tatarii (3). Cu aceasta se credeau lucrurile împăcate, deșì în Aprilie se știà că sunt încă destule greutăți de învins până la liniștea desăvârșită. Dar, iarăș în vară, apare în corespondența olandeză părerea că nu se pot înnăbușì nemulțumirile, ci trebue scoaterea Hanului și a Domnului moldovenesc (4). Cu toate poruncile turcești, Menglì rămâneà în Bugeac, așteptând împrejurările (5).

Răscoala e bine cunoscută și de aiurea. Ea fusese ințețită de mândria și asprimea lui Ghica Vodă, care dărâmà fără cruțare câșlele făcute de Tatari pe pământul moldovenesc și judecà după dreptate

luni și satisfăcuse pretențiile acestei Curți cu vreo 600 de pungi, fiecare cuprinzând 500 de lei, el a fost liberat.»

(1) Raport olandez din 24 Decemvrie 1727.

(2) Raport olandez din 11 Ianuarie 1728. Cf. și pe cel din 27.

(3) Raport olandez din 15 Martie: «Eghter zyn de Waywodens van Moldavien en Walachyen weder in haer ordinaris residentien te rugt gecomen; het welike by vele word aengemerkt als een favorable saeck, en nogh te meer, om dat de ordres van dit Hof, waerby de voors: Waywodens gelast waren om met een seecker getal van manschap te velde te trecken, weder zyn ingetrocken.»

(«Apoi Voevozii Moldovei și Țerii-Românești s'au întors în reședințele lor obișnuite; ceeace mulți de aici o socot ca un lucru prielnic, și cu atât mai mult, cu cât poruncile acestei Curți, prin cari acei Voevozi erau chemați să iasă în lagăr cu o oarecare sumă de oaste, au fost revocate.»)

(4) «De Waiwode van Moldavie zegt men dat ook gedeporteert staet te werden» («se zice că și Voevodul Moldovei va fi surgunit»; raport olandez din 1-iu Iulie; cf. cel din 2 Aprilie și altul din 29 Iulie).

(5) Raport olandez din 14 Octomvrie.

pe aceia dintre ei cari turburau vieața pașnică a locuitorilor. Delì-Sultanul nu erà altul decât Aadil-Ghirai, care voià să fie Han fratele său Caplan. Ca și la începutul veacului, cetățile dunărene simțiră furia Nogailor. La urmă însă, Aadil trebuì să se supună, plecând în surgun. Grigorie Ghica putù astfel să îndrepte hotarul țerii, adeseori încălcat de neplăcuții vecini (1).

Cu privire la aceste încălcări tătărești, un răvaș polon cuprinde, în vara anului 1727, cele ce urmează:

«Targwica, den 20 August 1727.

«Die leztere Post hat nichts besonderes mitgebracht, ausser dass die austräglichsten Districte von der Wallachey, nemblich der chocimsche, czerniejowsche und sorokische mit Türcken und lipker Tartarn besezet und ihnen zum Besiz übergeben werden sollen; welches nicht nur dem carlowizischen, sondern auch aller vorherigen älteren Tractaten entgegen laufen wurde» (2).

Dar și acum pacea erà numai înșelătoare. In primăvara anului 1729 se scoate haznadarul Hanului, dar se află totodată că Delì-Sultanul vine înapoi în Crimeea, să-și vadă mama (3). Peste câtevà săptămâni, el e ucis, însă-i rămân frați și fii, hotărîți să-l răsbune, și toate hordele se declară împotriva Hanului Menglì. Acesta, care fusese la Poartă, trebuì să-și zăbovească deci întoarcerea, stând deocamdată la hotare (4). La urmă, în toamna anului 1730 — la 23 Octomvrie, după Hammer,—Caplan ajunge totuș din nou Han (5).

XIX.

Tot în 1729, prin raportul din 12 Septemvrie, ambasadorul olandez Calkoen arată că un ginere al Brâncoveanului a scris din Ardeal, unde se adăpostise, lui Nicolae Mavrocordat o scrisoare cu amenințări, cerând a i se trimite soția, pe care o oprise Domnul. Această Domniță erà de sigur Ancuța, iar ginerele cu scrisoarea, Nicolae Roseti. Acesta scrisese în 1726 laudele lui Nicolae Vodă, al cărui Mare Logofăt erà, dar pe urmă el fu învinuit că ar fi intrat în în-

(1) V. mai multe în cartea mea *Studii asupra Chiliei și Cetății-Albe*, pp. 247—8.
(2) Registrul citat.
(3) Raport olandez din 25 Martie 1729.
(4) Rapoarte olandeze din 30 Iunie și 12 Septemvrie 1729.
(5) Raport olandez din 24 Noemvrie 1730

țelegere cu bătrânul Racoviță, pentru a-l aduce în Scaun. De aceea fugì, și, cerând a se trimite după el și nevasta, căpătă învoirea trebuitoare (1):

«My is ook in confidentie gezegt dat dezer dagen zoude gebeurt zyn een geval, het welk, zoo het waer is, wel occazie tot onlusten tussen de Roomsen Keizer en de Porta zoude kunnen geven, hierin bestaende, dat zeker valachse Bojaar, die getrout zynde aen een dogter van zeker prins van Walachien, die in vorige tyden in disgratie van dit Hof gevallen en onthooft is, zig sedert in het Keizers gebied geretireert hebbende, als nu eenige Manschap aan den tegenwoordigen prins van Walachien zoude hebben gezonden, en hem gedwongen om zyn vrouw overtegeven, met menace van haer anders met gewelt weg te holen; waertoe hy ettelyke hondert mannen op de frontieren in gereetheit had. Dat hierop de prins de vrouw met haer goederen had late volgen, welke faciliteit van de prins ook by de Porta gants niet wel opgenomen werd. Man voegt hier verscheide circumstantien by, die het feit aggraveren; dog, dewyl ik nog geen vaste confirmatie van het geval hebbe, zal ik die met de naeste post eerest ter kennisse van uw Hoeg Ede Gest. brengen» (2).

XX.

La 3 Septemvrie 1730 murià în București, de ciumă, Nicolae Vodă Mavrocordat (3). Boierii, tot curteni de-ai familiei, aleseră pe tânărul lui fiu Constantin, care plătì pentru a fi recunoscut de Poartă până la 4.000 de pungi, un milion de lei. I se întâmplă însă acelaș lucru ca și lui Dimitrie Cantemir care, acesta, n'apucase a plătì, după moartea tatălui său. Un Capugì-Bașă venì pentru a duce la Constantinopol pe tânărul ales al boierimii, care aveà 22

(1) Cf. Iorga, *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea*, I, p. 197.

(2) «Mi s'a mai spus în taină că zilele acestea s'a petrecut un fapt care, dacă e adevărat, ar puteà da în adevăr prilej la neplăceri între Impăratul Roman și Poartă. Faptul stă în aceea că un boier muntean, care ţineà pe o fată a unui Domn al Ţerii-Româneşti, care, în anii trecuţi, căzuse în disgraţia acestei Curţi şi fusese decapitat, retrăgându-se pe urmă pe pământul Impăratului, a trimis acum câtva timp la Domnul actual al Ţerii-Româneşti şi l-a silit să dea pe soţia lui, cu ameninţare că altfel o va luà cu sila; pentru care şi aveà câteva sute de oameni la hotar. Se spune că atunci Domnul a dat femeia cu averea ei; care uşurinţă a Domnului e luată şi de Poartă în nume de rău. Se mai adaug deosebite împrejurări, cari agravează cazul; însă, deoarece n'am nici o confirmare a cazului, le voiu aduce cu cea mai apropiată poştă la cunoştinţa Domniilor Voastre.»

(3) *Inscripții din bisericile României*, I, pp. 77—8.

de ani, după raportul ce tipărim aici. In sfârşit, Racoviţă, candidatul lui Nicolae Roseti, învinse.

Totodată cădeà Grigorie Vodă din Moldova, şi chiar situaţia Dragomanului Alexandru Ghica erà ameninţată. In locul celui dintâiu, căpetenia de revoltă Patrona Khalil, care avù câteva zile Capitala Impărăţiei în puterea sa, numì pe un «măcelar», zice raportul nostru, pe un bogat *gelep*, anume Ianachi (1).

Raportul olandez din 24 Noemvrie e deci unul din cele mai folositoare pentru istoria schimbărilor de stăpânire din ţerile noastre.

«Myne onderdanigste laatste aan Uw. Hoog Mogende was in dato den 11 October laastleden, gaande over de weg von Weenen. My was toen ter tyd ontschoten Uw. Hoog Mogende te melden all dat in de maant September alhier de tyding ingelopen was, als dat de Waiwode of zogenaamde prins van Wallachyen aldaar aan de pest overleden was. Hy was de nog eenige overgebleven zoon van den fameusen Mavrocordato. Na veele intrigues over het gouvernement van dit prinsdom wiert eindelyk zyn zoon in zyn plaats gestelt, mits distribuerende, zoo geheim als publicq 1.500 beursen, en dan extraordinaris nog 500 beursen, makende in alles 2.000 beursen, of een milioen piasters. Desen Heer, die nog maar 22 jaar oud is, heeft niet lang van zyn glorie gejouisseert, want hy heeft pas de tyding van zyn aanstellen konnen hebben, of is door dit gouvernement weer (*sic)* afgezet, en men heeft een Capigi-Baschi gezonden om hem hier te brengen, alwaar hy na alle apparentie niet weinig geplukt zal werden. In desselfe plaats is aangestelt Michael Rakowitz, die in het jaar 1726 voor de tweede maal van het prinsdom van Moldavien afgezet wierd.

«Den 3 dezer wiert, naa aan negotiatie van vyf dagen, op de absolute instantie der rebellen, de prins van Moldavien afgezet en de compagnon van een slager in zyn plaats gestelt; het welk een waare slag voor dat Huys is en waarop den Dragoman van de Porta ook wel vallen zoude kunnen; ten minsten zal hy lang blyven als een doot lichaam, zonder eenig credit op moed» (2).

---

(1) Hammer, IV, pp 272—3.

(2) «Ultima mea prea plecată scrisoare către Domniile Voastre erà datată 11 Octomvrie trecut şi a mers pe calea Vienei. Voiam să vă dau de ştire tot aceea ce se aflase aici în luna lui Septemvrie, precum că Voevodul sau aşà zisul prinţ al Ţeri-Româneşti a murit acolo de ciumă. El erà singurul fiu în vieaţă al vestitului Mavrocordat. După multe intrigi cu privire la cârmuirea acelui principat, la urmă a fost pus fiul său în loc, după ce a împărţit, în taină şi de faţă, 1.500 de pungi şi apoi, extraordinar, încă 500, ceeace face la un loc 2.000 de pungi, ori un milion de lei. Acest Domn, care e in vârstă numai de 22 de ani, nu s'a bucurat mult de gloria lui, căci abià a căpătat ştirea

Pentru plecarea lui Mihaiu Racoviță spre București ajută acest raport din 14 Ianuarie 1731 al lui Lomaca, agentul polon din Constantinopol:

«Le Han des Tartares, Kaplan-Kiray, est parti pour son gouvernement, et le nouveau prince de Valaquie pour le sien: il s'appelle Michal» (1).

In cursul verii trecù pe la Munteni Scarlat Carageà, din neamul căruia erau să fie cândva Domni la București. Erà întâiu tălmaciu al Olandei la Constantinopol și mergeà să ducă la Haga scrisorile Sultanului și Vizirului către Statele Generale. Fu condus până la granița ardeleană de un alaiu, din care făceaŭ parte opt dregători, Ieniceri, surugii și slugi (2).

Aceeaș corespondență olandeză înseamnă, în raportul dela 31 Octomvrie, numirea lui Constantin Mavrocordat, pentru un milion de lei, ca Domn al Țerii-Românești, în locul lui Mihaiu Racoviță, care n'apucase nici a-și încălzì locul.

Corespondența franceză dă știrea la 26 încă; cea venețiană numai la 30.

«Voor eenige dages is de Waiwode of zoogenaamde prins van Wallachien afgezet en in desselfs plaats aangestelt de zoon van wylenden Waywode Nicolaas Mavrocordato, die in't voorlede jaar, weinig weeken voor de Rebellie, door de pest uyt dit leven wierd weg gerukt. Verscheide zyn de redenen van deze verandering, werdende onder andere mede gedebiteert dat die wel een millioen piasters aan deze jonge prins zal komen te kosten. Het geen van de waarheit is, is dat de Heeren Grieken een onpartydig aanschouwer door haar handelingen doen boven, want als of zy uyt de natuur van de zaak niet ellendig genoeg waren, doen zy malkander over en weder, daar zy maar khunen, alle bedenkelyke afbreuk» (3).

---

numirii sale și a fost mazilit; un Capugì-Bașa a fost trimis să-l aducă aici unde, după toate înfățișările, nu va fi jupuit puțin. In locul său e pus Mihaiu Racoviță care, în anul 1726, a fost scos pentru a doua oară din principatul Moldovei. La 3 ale lunii, după o negociare de cinci zile, după stăruința absolută a rebelilor, a fost mazilit și Domnul Moldovei și pus în locul lui tovarășul unui casap; ceeace este o adevărată lovitură pentru această casă, și pentru care lucru și Dragomanul Porții trebue să cadă: cel puțin el va rămâneà mult timp ca un trup mort, fără vreo trecere sau curaj.»

(1) Arh. din Dresda, ms. 3295.

(2) Raport olandez din 16 Iunie 1731.

(3) «Acum câteva zile a fost mazilit Voevodul sau așà zisul prinț al Țerii-Românești și în locul lui a fost numit fiul răposatului Voevod Nicolae Mavrocordat, care, anul trecut, cu câteva săptămâni înainte de răscoală, a fost smuls din vieață de ciumă. Se vorbesc felurite lucruri despre această schimbare, svonindu-se, între altele, că va costà cel puțin un milion pe acest tânăr prinț. Drept este că dumnealor Grecii pun în mirare pe un privitor fără părtinire: ca și cum de sine n'ar fi destul de nenorociți, se sapă unii pe alții cât pot.»

In vara anului 1732, Constantin Vodă face ca Mihaiu mazilul să fie trimis în surgun la Lemnos. Raportul olandez din 28 August înseamnă:

«Den in't voorleden jaar afgezette prins van Walachien is mede na Lemnos geexilieert, door de intrigues van zyn tegenparty» (1).

Pentru schimbarea între sine la 1733 a lui Constantin Mavrocordat cu Vodă Grigorie Ghica din Țara-Românească, vezi *Studii și doc.*, VI, p. 257, no. 395.

Și data aceasta, Grigorie avù de lucru cu Tatarii. Raportul olandez din 8 Maiu 1734 îi arată sosiți la Nistru și cuprinzând, cu corturile lor, în număr de 60.000 de oameni, linia Hotin-Bender; haznadarul Hanului merge în ultima cetate pentru înțelegere; Hanul însuș plecase din Căușani într'acolo. Indată se dădeau Porții lămuriri că nu se va trece însă apa. In Iulie, auzindu-se însă că Tatarii sunt peste Nipru, Poarta căută să-i oprească (2).

XXI.

In sfârșit, în 1737 începù răsboiul mult așteptat cu Rusia. In Maiu erà la Babadag Marele Vizir, în tabăra căruia se găsià și ambasadorul englez. Se credeà că la 5 Iunie tabăra turcească va trece Dunărea, la Isaccea (3). Și la 7 Septemvrie, când trebuià să plece trimisul polon Stadnicki, Calkoen, ambasadorul olandez, se aflà în acelaș lagăr. El plecă înapoi spre Constantinopol numai la 11 Octomvrie.

De mult Austriacii aveau Muntenia; Rușii atacau Oceacovul. Turcii se mângâiau cu știri falșe ca aceea din Noemvrie, pentru care se dădură și serbări în Capitala lor, că Imperialii ar fi fost bătuți, luându-li-se și 2.000 de oameni, în părțile Țerii-Românești (4).

O scrisoare către interpretul Giuliani, datată Lemberg, 16 Decemvrie 1739, asigură că Rușii s'ar fi retras din Iași:

«P. S. Di Kaminek, li 13 settembre [= decembre], si dice che i Moscoviti si ritirino da Jassi, per rapporto alle truppe ottomane, che a gran furia in quei contorni si sono radunate ed che si fortifichino ben in Cottino, avendo

(1) «Domnul muntean mazilit anul trecut e surgunit la Lemnos prin intrigile părții adverse.»

(2) Rapoarte olandeze din 29 Maiu și 24 Iulie.

(3) Rapoarte olandeze din 26 Maiu și 19 Iunie.

(4) Raport olandez din 17 Decemvrie.

anche fatto gettare due ponti sul Nistro, in caso di qualche contingenza, ed anche per avere la continua communicatione nella Polonia» (1).

De fapt, încă dela sfârşitul lui Octomvrie, Ruşii generalului Münnich ieşiră din Iaşi (2).

Alexandru Ghica Dragomanul fu decapitat puţin timp după pacea dela Belgrad: în corespondenţa trimisului napolitan Finocchietti el apare (20 Martie 1740) ca un Grec bucuros de a i se spune că «nu va lucrà în zădar» (3).

XXII.

In Septemvrie 1741, la 16, ambasadorul olandez arătà că Grigorie Ghica a fost înlocuit cu Domnul muntean Constantin Mavrocordat şi că în Ţara-Românească se duce iarăş Racoviţă cel bătrân; raportul e tipărit în *Doc. Callimachi*, I, p. LV, nota 1.

Ghica Vodă, care se îngrijise a da peşcheşuri de mazil cui se cuvenià, fu bine primit, nu ca un pedepsit, ci ca «unul ce a fost chemat la Poartă», ca ajutor în afaceri diplomatice grele, mai ales în cele cu Rusia.

Aceasta o spune un raport polon-saxon din Pera, 6 Decemvrie 1741:

«Der abgesetzte moldauische Fürst Gregorio Vayvode ist für 16 Tagen allhier angelanget und hat, da er noch drei Stunden von hier entfernet, durch seinen Agenten unter denen vornehmsten Ministres bey der Portten bey 250 Beutel (jeder wird ungefähr biss 500 Th. gerechnet), sowohl am Gelde, alss andern Regalien, ausstheilen lassen. Er wurde, wenige Tage darauff, zu dem Gross-Vezier beruffen und von ihme mit besonderer und in dergleichen dahier noch nie gesehener Distinction empfangen. Er gab ihme unter andern zu verstehen dass er keineswege auss Ungnade seines Fürstenthums entsetzet, sondern hieher nach Hoff beruffen worden seye, um sich seiner, alss einem in denen Reichsgeschäfften erfahrenen Mannes, zu bedienen. Man hat auch nachhero angemercket, dass ihme der Gross-Vezier in verschiedenen, sonderlich in denen russischen Angelegenheiten, zu Rathe gezogen. Da nun diesser Gregorio Woywode vorhero, alss noch Dollmetsch, bey der Portten ein besonderer guter Freund war, er auch sonsten grosse Käntniss von denen pohlnischen Affairen und intrigues, so selbieger zeithen bisshero ge-

(1) Arh. din Dresda, ms. 2956.

(2) *Mémoires sur la Russie, par le général de Manstein*, Paris, 1771, p. 319.

(3) Rapoarte din Constantinopole, în Arhivele napolitane.

spiehlet worden, hat, so habe nicht ermangelt ihme alsobald eine Visite zu geben...

«Ausser diesen, bezeugte gedachter Woywode grosse Hochachtung für Ihre Königl. Mayt. U. A. H. und erbothe sich, bey allen Gelegenheiten seine unterthänige Devotion thätlich darzuthun; wiesse mir auch zu gleicher Zeit eine prächtige Kutschen, welche Ihro Mayt. ehemahlen den Bischof von Pleskow verehret und er von diessen zu einem beständigen Andencken *(sic)* erhalten.»

Tot Lomaca are în 1742 legături și cu Vodă Mavrocordat din Moldova. Raportul său din 1-iu Martie spune:

«Der in der Moldau kürtzlich eingesetzte Fürst Constantin lässet mich durch seinen Cammerasch oder Thresorier um eine sichere Addresse, wegen seiner Brieffschafften, so er durch Pohlen nach Franckreich und andern Orthen ablauffen lässet, in nachfolgenden Terminis ersuchen:

«Mon Prince entretien une correspondance pure litteraire, par la voye «de Pologne, en France et ailleurs; il arrive pourtant, de tems en tems, quel-«qu'empechement, qui ne rend pas reguliere notre correspondence. Lors, se «souvenant de l'amitié que vous aviés avec le feu son père, le Prince de «Vallachie, il m'a chargé à vous faire bien ses compliments, et de vous prier «de songer à quelque moyen pour rendre plus seure cette correspondence «d'érudition par la Pologne.»

Hierauff habe ihne geantworttet, dass ich vorietzo keine Bekandschafft in Pohlen hätte, dunckte mich aber am sichersten zu seyen, weile es ihme an Correspondenten in Warschau nicht fehlen würde, dass er solche dahin, und von dortten nach Dressden, an die Drelings Erben, addresiren liesse, alss welche nicht ermangeln wurden deren richtige Beförderung zu besorgen. Ich habe diesse Angelegenheit auch besagten Drelings Erben anreccommendiret, und darbey gemeldet dass sie alle von daher einlauffende Brieffschafften, ehe solche auf die Post gegeben wurden, vorhero E. H. G. E. zeigen möchten, um sich deren, bey etwa ereigneten Verdacht, bedienen zu können. Ich vermuthe dass dieser Fürst mit dem vormaligen frantzösischen Bothschaffter Marquis de Villaneufwe, in Paris, Correspondent *(sic)* habe.»

Nădejdea lui Ghica de a fi iarăș Domn e exprimată în raportul dela 19 Aprilie 1742, astfel:

«Der unlängst in der Moldau abgesetzte Fürst hat grosse Hoffnung, bald wiederumb eingesetzt zu werden, immassen dieser in denen Reichs-Affairen sehr geübter Mann sich bey dem Gross-Vezier sehr beliebt gemächt».

Numirea lui Ioan Mavrocordat în locul fratelui său Constantin

se anunță astfel, la 23 Iulie 1743, de trimisul Olandei, care fixează la 400.000 de lei prețul de cumpărătură:

«De actuele prins van Moldavien is ook afgezet, en in dessells plaats zyn Broeder aangestelt, onder het beneficio van omtrent vier maal hondert duisent leeuwendaalders, die den nieuwe prins geconvenieert is daarvoor uit te schieten» (1).

Pentru întoarcerea lui Constantin în Domnia munteană lămurește un raport polon-saxon din 25 Maiu 1744:

«Il Prencipe di Valachia è stato deposto, ed in suo luogo è subentrato Costantino Maurocordato, antecessore del presente Prencipe di Moldavia, suo germano, e a' 18 del corrente gli furono consegnate le insegne del Principato. A questo sin' ora, per spuntarlo, gli è costato circa 600 borze, et in tal guisa si cavano queste famiglie greche l'ochio l'une all'altre, e, frà questo mentre, il Turco, che è il terzo, gode.»

După raportul din 25 August, Mihaiu Vodă mazil fu surgunit la Lemnos, în acelaș timp când celalt mazil, Grigorie Ghica, mergeà și el în surgun:

«Il Prencipe di Vallachia, Michele, dopò esser quì arrivato nel passato mese, è stato esiliato à Limia, isola del Arcipelago, par le suppliche date da suddito, a causa delle grandi estorsioni ivi fatte. Il Prencipe passato di Moldavia, Gregorio Gigha, hà sofferto la medema disgratia a causa di aver avuto per inimico il Reiso-Effendi, huomo assai maligno; vien però trattato con assai più dolcezze del primo, e sperasi che, mediante qualche somma considerabile, possi esser rimesso in libertà e restar nella solita dimora del Canale di Costantinopoli. Tutto questo si finirà con danaro.»

XXIII.

Raportul olandez pentru schimbarea Domnului Moldovei prin numirea, în Maiu 1747, a lui Grigorie Ghica s'a tipărit în *Doc. Callimachi,* I, p. LXVII, nota 3.

Cu privire la aceeaș numire, agentul saxon-polon din Constantinopol, Levantinul Giuliani, scrie la 7 Maiu. Se adauge că, pe când Ioan erà mazilit ca tiran mare și rău platnic, și i se confiscà și

(1) «Domnul actual al Moldovei e mazilit și el, și în locu-i pus fratele său; după făgădueala pe care a făcut-o Domnul cel nou de a scoate la vreo 400.000 de lei.»

averea, Constantin, fratele său, erà întărit ca Domn muntean, după ce i se storseseră 2.550 de pungi.

«Lunedì, li 26 aprile, gl'agenti del Prencipe di Valachia Costantino furono rivestiti del caftan, al costo di due mila e cinquecento borze, che il Gransignore ne hà chiesto per la conferma dell investitura di quel Principato, e, benchè esso Principe avesse rinonciato, per l'essorbitante somma che proposta li fù, non potè essentarsene, per esserne stata tale la volontà del sovvrano.

«Il Prencipe di Moldavia, Janni, è stato disgratiato, per la di lui mala condotta verso de'suoi creditori e tirannia ne'sudditi; per evitare che non si ritirasse in Polonia, o altrove, col danaro, la Porta, senza saputa dei suoi agenti, quattro giorni prima d'esserli tolta la carica, spedì un Aga per sequestrale tutti i suoi effetti, e danaro, e condurlo ben custodito in coteste parti. Il Prencipe Gregorio Gigha, a i 2 maggio quì arrivato, è portato a presentarsi dal Supremo Visiro, ove fù rivestito del caftan, e credesi che, martedì venturo, o vero al primo divano, sii per ricevere le marche del Principato.»

Schimbarea între Mavrocordat și Ghica, vărul său, care izbutește să treacă iarăș la București, se anunță prin raportul polon din Constantinopol, 10 Fevruarie 1748, astfel:

«Ghika ist vorgestern zum Fürsten in der Wallachey und, dahin gegen, diesser, so sich Constantin nennet, die Moldau anvertrauet worden; wodurch das Königreich Pohlen eben keinen so guten Nachbarn alss an dem Fürsten Ghika bekommen.»

Și data aceasta, Grigorie Vodă avuse obișnuitele sale încurcături cu Tatarii, pe cari le expune, la 10 Fevruarie 1748, Giuliani:

«Kalgà Sultan, che, per alcune differenze coll'actuale Kan de Tartari avute, s'era con esso seco imbrogliato, e che vivea ritirato in Polonia, s'è inteso, in cotesta Capitale, contro l'aspettativa d'ognuno, che fosse passato con 400 huomini in Budziak, ove all'improviso invase a mano armata il Sultano eraskiero di quel luogo. Questo all'istante raunav'una quantità di Tartari, pose in fuga l'aggressore, essendoli stato anche molto facile di tagliare a pezzi quantità del suo seguito, come gente mal proveduta e stracca dal viaggio, in guisa tale ch'appena il Kalga sudetto si potè con poca gente salvare in un profondo vallone, ove sin all'imbrunire restò. La notte, incaminatosi verso Jassi, fè sapere al Prencipe di Moldavia ch'ivi ritrovavansi e che pregavali di soccorrerlo in quella occasione. Anzi alcuni vogliono che da quegli fosse visitato stato la stessa notte in segreto, dal quale fù consegliato di ritirarsi di nuovo in Polonia, dopo averlo provisto di danari.

«Il Gran-Kan de'Tartari, o insospettito, o informato di tali andamenti, non si sà, se veri, o falsi, ne hà fatto con una forte relatione, tutt'affatto contraria al Prencipe Gigha, de'richiame al Gran Signore, ed, essendo questa arrivata alle mani del Gran-Vesiro, e penetrata dal residente di Moldavia, ne fù impedito il colpo mediante la summa di settanta borze di danaro, sperandosi con ciò che questo Primo Ministro s'abbia preso l'assunto di appianare il tutto ; affare ch'avrebbe suscitato al Prencipe anzi detto un cattivo gioco, a caggione della mala inpressione che ne hà il Monarcha concepita dalla morte del fratello, che qui decapitato fù anni sono, supposto colpevole di tradimento di Stato [Alessandro Ghica]. Si dice che il sudetto Kalga siasi di nuovo ritirato appo del starosta Kaniewski, suo grand'amico, il quale lo hà provisto di huomini e di armi, affare che qui non fà bel sentire.»

Știri dela Mavrocordat sunt denunțate în raportul din Constantinopol, 7 Decemvrie 1748:

«So hat der Fürst aus der Moldau, gleich es fast allezeit geschiehet, so offt sich U. A. H. in Pohlen befindet, der Porthen einberichtet, dass Ihro Mat: zu Warschau von einer gefährlichen Kranckheit überfallen worden und... Deroselben... Genessung gezweiffelt würde. (Ambasadorul a desmințit).»

Un raport din Pera, 4 (Ianuarie) 1749, cuprinde asupra amânduror Principatelor (demisia lui Constantin Mavrocordat, batjocurirea boierilor Craiovei) știri cu totul nouă:

«Dalle continue vessationi de Lazi e de'giannizzeri, che nelle provincie di Moldavia e di Valachia, sotto specie di mercanti, risiedono, quei luoghi anche soffrono l'istessa sorte infelice de'correnti tempi, e sotto differente verso. I nobili del luogo, non essendo sicuri dall'impertinenze che costoro vi committono, sono costretti quasi tutti, abbandonando ogni loro avere, ritirarsi nella Capitale di Jassi, senza poterne attendere rimedio veruno dall'istesso loro Prencipe. Come che questi sia pel istesso motivo, sì anche per non ritrovarsi in stato di supplire all'essorbitanti somme che la Porta da lui richiede, osservando il paese essausto ed in mal stato, hà dimandato la sua dimissione. Si crede ch'o il di lui fratello, Johan Voivoda, suo antecessore, o uno dei figli del Prencipe Michele siano per rimpiassarlo, a conditione del plus offerente, essendo montato sin ora quel Principato a quattrocento borze. La Valachia hà rincontrato sorte diversa, mà anche peggiore di quella di Moldavia, a caggione de'gianizzeri di Vidin, i quali, in Crajova, dopo aver commessi varij eccessi, anno avuto sin'all'ardire di stuprare vorgognosamente il governadore ed i primi nobili del luogo, ed in tal guisa rimandarli al Prencipe. Costui, avendone fatto relatione

alla Porta, li fù dato ampio permesso d'usare d'ogni sorte per scacciarli da quel luogo, com'altresì ordine al Bassa di Vidin di prestar mano al Prencipe e di servirsi della di lui authorità per raffrenarli. Si è inteso però, in essecutione di cotesti ordini, ch'i giannizzeri siino venuti alle mani co'Vallachi ed abbiano tagliato in pezzi gran parte di questi, trà quali trovasi esser dil numero il nepote del prencipe Michele, e che il Bassa, avendo voluto sedare il tumulto, essendosi tutti sollevati, sii restato sulla piazza, colla magior parte del di lui seguito. Se ciò si conferma, sarà un essempio molto scandaloso per le guarniggioni de'giannizzeri» (1).

In Noemvrie Constantin Mavrocordat erà în Constantinopol ca mazil, și fiul cel mai mare al lui Mihaiu Racoviță, Constantin (fiul fetei lui Constantin Cantemir, de unde-i venià și numele), mergeà să domnească în Moldova neamului său. Raportul olandez din 4 arată că Mavrocordat a fost surgunit la Rodosto, pe coasta Traciei, dar că făgăduește mulți bani ca să fie lăsat a se întoarce, și e de crezut că va izbutì:

«De nieuwe Prins van Moldavie, Constantin Rakowizza geneaemt, is op syn vertreck, en syn predecesseur, Constantin Mavrocordato di Scarlati, is in balligschap te Rodosto; hy haat considerable offertes aan de Sublime Porte doen, om permisje te bekoomen, van hier by syne familIe te mogen komen, en het is wel aparent dat hy sulks sal obtineeren» (2).

*
* *

Un al doilea memoriu cuprinzând anii 1750—1850 va urmà în curând: el poate dă știri mai multe, dar nu mai nouă decât se află în documentele ce cuprinde acesta.

---

(1) Arh. din Dresda, ms. 2956 (acest manuscript se împarte în volume după anii de corespondenţă).—In Martie, Aprilie, Iunie se pomenesc ştiri despre regele Prusiei şi mişcările Ruşilor, dela cei doi Domni. Cf. *Doc. Callimachi*, I, p. XLIII.

(2) «Noul Domn al Moldovei, anume Constantin Racoviţă, stă să plece, şi înaintaşul său, Constantin Mavrocordat de Scarlati, e surgunit la Rodosto; a făcut foarte mari oferte la Sublima Poartă pentru a căpătà voie să meargă aici, la familia lui; şi e aproape sigur că o va căpătà.»

Analele Academiei Române. L. B.

Despre Cnejii Români, de *I. Bogdan* . . . . —,40
Din vieaţa romană: Podoabele, toaleta şi petrecerile unei elegante, de *Ion Kalinderu* . . . . —,50
Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân din 10 Iunie 1415, de *Ioan Bogdan*. —,20
Ilirii, Macedo-Românii şi Albanezii. Disertaţiune istorică, de *Dr. Atanasie M. Marienescu* . . . . —,60
Episcopia Strehaiei în anii 1673—1688. Notă istorică, de *I. Bianu*. —,20
Nicopole 1396—1877—1902. — Cuvântare rostită de CAROL I, Regele României.
Din vieaţa romană: Societatea înaltă pe vremea lui Pliniu cel tânăr, de *Ion Kalinderu* . . . . 1.—
Biserica şi podul din Borzeşti, precum şi o ochire relativă la bisericile zidite de Ştefan cel Mare, de *Dr. C. I. Istrati*. . . . 2.—

Tom. XXVII.—Desbaterile Academiei în 1904—5. . . . . 8.—
» *XXVII.—Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 4.—
Ştefan cel Mare, Mihaiu Viteazul şi Mitropolia Ardealului, de *N. Iorga*. —,40
Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi în prezent, de *Isidor Ieşan* . . . . —,30
Câtevà manuscripte şi documente din ţară şi din străinătate relative la istoria Românilor, de *N. Iorga* . . . . —,20
Vieaţa lui Alexandru Vodă Callimachi, Domn al Moldovei, cu prilejul descoperirii testamentului său, de *N. Iorga* . . . . —,20
Indreptări şi întregiri la istoria Românilor după acte descoperite în arhivele săseşti. I. Braşovul, de *N. Iorga* . . . . —,50
Bărbaţii culţi greci şi români şi profesorii din Academiile de Iaşi şi Bucureşti din epoca zisă fanariotă (1650—1821), de *C. Erbiceanu*. —,50
Nichifor dascălul, exarh patriarhal, şi legăturile lui cu ţerile noastre (1580—1599), de *N. Iorga* . . . . —,20
Datele cronicelor moldoveneşti asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun, de *Dimitre Onciul* . . . . —,30
Contribuţiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni, de *I. Tanoviceanu*. (Cu 1 tabelă.) . . . . —,30
Despre Ungurii şi Episcopiile catolice din Moldova, de *Radu Rosetti*. —,80
Vieaţa şi Domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei, Domn al Ţerii-Româneşti (1849—1856). Memoriul I, de *N. Iorga* . . . . —,30

» *XXVIII.*—Desbaterile Academiei în 1905—6. . . . . 5,—
» *XXVIII.—Memoriile Secţiunii Istorice* . . . . 6,—
Vieaţa şi Domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei, Domn al Ţerii-Româneşti (1849—1856), Memoriul II, de *N. Iorga*. 1,60
Cronica Bohotinului, de *Radu Rosetti* 1,60
Noţiunea valorii în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . —,30
Din Nichita Acominatos Honiatul, traducere a părţilor privitoare la Istoria Asanizilor, cu introducere şi index, de *Gheorghe Murnu* 1,20
Note genealogice şi biografice despre familiile Buhuş şi Rosetti, foşti proprietari ai moşiei Bohotinul, de *Radu Rosetti* . . . . —,40
Câtevà manuscripte şi documente din ţară şi străinătate relative la istoria Românilor, de *N. Iorga*. . . . . —,30
Cauzalitatea în succesiune, de *A. D. Xenopol* . . . . —,50
Originile partidului naţional în România, de *A. D. Xenopol* . . —,20

» *XXIX.*—Desbaterile Academiei în 1906—7. . . . . 6.—
» *XXIX.—Memoriile Secţiunii Istorice*. . . . . 8,—
Cronica Vascanilor (Judeţul Suceava), de *Radu Rosetti* 1,50
Despre originea şi transformările clasei stăpânitoare din Moldova, de *Radu Rosetti* . . . . —,70
Un boier oltean la Karlsbad în 1796—1797: călătoria lui Barbu Ştirbei în apus, de *N. Iorga* . . . . —,20
Congresul pentru Proprietatea literară şi artistică, de *A. D. Xenopol*. . . . . —,20
Câtevà fărâme din corespondenţa lui Alexandru Vodă Ghica, Domn şi Caimacam al Ţerii-Româneşti, de *N. Iorga* . . . . —,20
Congresul sociologic din Londra şi organizarea militară a şcoalelor în România, de *A. D. Xenopol* . . . . —,30
Despre censura în Moldova. I. Infiinţarea censurii de guvernul provizor rus şi funcţionarea ei sub acel regim, 1828—1834, de *Radu Rosetti* . . . . —,40
— II. Censura sub Mihaiu Sturdza, 1834—1849, de *Radu Rosetti* . 1,50
— III. Censura cărţilor evreeşti în Moldova sub domniile regulamentare, de *Radu Rosetti*. . . . . —,60
Neconştiutul în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . —,30
Evoluţia în istorie, de *A. D. Xenopol* . . . . —,30
Tradiţia istorică în chestiunea originilor romane, de *Dimitre Onciul*. —,20
Două Zamfire, domniţe române din secolul XVI, trecute în Transilvania, de *Ioan Puşcariu* . . . . —,30

Analele Academiei Române

	L. B.
Câtevà observaţiuni asupra îndatoririlor militare ale Cnejilor şi boierilor moldoveni în secolii XIV şi XV, de *I. Bogdan* . . .	—,30
Contribuţii la istoria Moldovei între anii 1448—1458, de *I. Bogdan*.	—,30
Evangheliile dela Homor şi Voroneţ din 1473 şi 1550, de *I. Bogdan*	1.—
Tom. XXX.—Desbaterile Academiei în 1907—8	5.—
» *XXX.*—*Memoriile Secţiunii Istorice*	6.—
Despre censura în Moldova. IV. Censura sub Grigorie Ghica şi desfiinţarea ei, de *Radu Rosetti*	1.—
Cetatea Neamţului dela podul Dâmboviţei în Muscel, de *I. Puşcariu*.	—,20
Notiţă despre monetele lui Petru Muşat, de *Nicolae Docan* . . .	1.—
Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti, de *A. D. Xenopol*	1.—
Contribuţiuni la studiul cronicelor moldovene (Nicolae Costin, Tudosie Dubău, Vasile Dămian), de *Const. Giurescu*	—,40
Inscripţiile dela Cetatea-Albă şi stăpânirea Moldovei asupra ei, de *I. Bogdan*	1.—
Documentul Răzenilor din 1484 şi organizarea armatei moldovene în sec. XV, de *I. Bogdan*	1.—
Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908	2.—
Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9	5.—
» *XXXI.*—*Memoriile Secţiunii Istorice*	10.—
Patruzeci şi doi de ani de domnie a Regelui Carol I, de *D. Sturdza*.	—,20
Un proces de sacrilegiu la 1836 în Moldova, de *Radu Rosetti* . .	—,50
Letopiseţul lui Azarie, de *I. Bogdan*	1,60
Cum se căutau moşiile în Moldova la începutul veacului XIX. Condica de răfueală a Hatmanului Răducanu Roset cu vechilii lui pe anii 1798—1812, de *Radu Rosetti*	1,50
Originile asiro-chaldeene ale greutăţilor romane, de *Mihail C. Suţu*.	—,20
Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţiunea rusească dela 1806—1812. I. Cauzele răsboiului. Inceputul ocupaţiei, de *Radu Rosetti*	2.—
Negru Vodă şi epoca lui, de *Dr. At M. Marienescu*	—,50
Criminalitatea în România, după ultimele publicaţiuni statistice, de *I. Tanoviceanu*	—,30
Arhiva senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească dela 1806—1812. II. Negoţierile diplomatice şi operaţiunile militare dela 1807—1812. Amănunte relative la ambele ţeri, de *Radu Rosetti*	1,50
Unionişti şi separatişti, de *A. D. Xenopol*	—,50